
van gezel tot meester

1464
1964

VAN GEZEL TOT MEESTER

GEDENKBOEK

5e EEUWFEST WEERTER TIMMERAMBACHT

TEN GELEIDE

Een eerbiedwaardig gilde is het Timmermansambacht of Gilde van Sint Joseph in deze gemeente ongetwijfeld. Opgericht in 1464 door Graaf Jacob I van Horne, Heer van Weert, viert het thans zijn vijfhonderdjarig bestaan.

Wanneer men de interessante, historische en wetenschappelijk verantwoorde beschouwingen van de hand van Pater Dr. D. van Wely O.F.M., archivaris van de Orde der Minderbroeders en van de heer J. Henkens, gemeentearchivaris, bestudeert, dan is het duidelijk, dat dit gilde in de Middeleeuwen, in de bloeitijd van de gilden, in ons stedeke van toen een belangrijke rol heeft gespeeld en dat het voor de ontwikkeling van dit ambacht en voor de opleiding van de leerlingen tot gezel en meester van zeer grote betekenis is geweest.

Merkwaardig is het voorzeker, dat het Gilde van Sint Joseph ondanks de leuze van de Franse revolutie „Vrijheid, gelijkheid en broederschap” spoedig daarna — waarschijnlijk enig in ons land — is herrezen. Belangrijk ook is het, dat dit gilde, zich thans nog beijvert voor de opleiding van de leerlingen tot volwaardige ambachtslieden; nu aan een lagere technische school en ook door middel van het leerlingensysteem.

Ik verheug er mij over, dat het gilde heeft kunnen besluiten tot het doen verschijnen van dit gedenkboek, dat waardevolle bijdragen bevat, die voor het bestuderen van het gildewezen in ons land en van het Gilde van Sint Joseph in het bijzonder van niet te onderschatten betekenis zijn.

Het is dan ook m.i. alleszins verantwoord, dat het Gemeentebestuur door het beschikbaar stellen van een ruime subsidie uit de gemeentekas de uitgave van dit ook voor de geschiedenis van onze oude veste belangrijk gedenkboek heeft mogelijk gemaakt.

Leden van het Timmermansgilde „Sint Joseph”, wiens oorkonden, zegels en attributen in het gemeentemuseum een

waardige plaats hebben gevonden en daar ook voor de komende geslachten zullen getuigen van zijn eeuwenoud bestaan, Gij moogt trots zijn op Uw Gilde.

Houdt Uw schone tradities in ere, dan kunt U ze ook overdragen aan hen, die na U komen, zoals Gij die hebt overgenomen van Uw voorgangers.

Van harte feliciteer ik U met dit belangrijk en uniek jubileum en wens ik U een mooi feest toe.

Ik twijfel er niet aan of de bevolking van Weert zal zich bij de viering van Uw vijfde eeuwfeest niet onbetuigd laten.

Ad multos annos.

Weert, 10 juni 1964.

De Burgemeester van Weert,
Dr. H. A. C. M. van Grunsven.

Gezelschap van „Sint Joseph“ Weert 1964 - Staande van links naar rechts: H. Beelen, J. Coppen, E. Mertens, F. Gijbels, F. Meulen, J. Teeven, J. Mertens - Zittend van links naar rechts: F. Nies, F. Stienen, P. Stultiëns, W. Stultiëns, R. Scheepers

HET GILDEWEZEN

De herdenking van het 500-jarig bestaan van het Weerter Timmerambacht of St. Jozefsgilde, in de volksmond geheten „het gilde van de 12 apostelen”, brengt ons vanzelf de middeleeuwse gilden voor de geest. Het jubilerende gezelschap immers is een rechtstreekse voortzetting — zij het dan in gewijzigde vorm — van het vroegere Weerter timmermansgilde. Dit 5e eeuwfeest is daarom een goede gelegenheid om de aandacht even te richten op het ontstaan van de gilden, hun betekenis, hun invloed en hun plaats in de middeleeuwse maatschappij.

Vooraf enkele opmerkingen. Wanneer hier gesproken wordt over de gilden, dan zijn niet bedoeld de koopmansgilden en de godsdienstig-sociale gilden of broederschappen, doch enkel de z.g. ambachtsgilden. De handwerkers, verenigd in deze ambachtsgilden, kunnen weer in twee groepen onderscheiden worden. Vooreerst n.l. zij, die voor vreemde markten arbeidden, zoals de wevers, de koperslagers e.d. Hiertoe behoorden ook de leden van het Weerter lakenambacht, opgericht in 1378. Daarnaast was er de groep handwerkers, die in de lokale en de regionale behoeften voorzagen, zoals de vleeshouwers, de bakkers, de kleermakers, de timmerlui, de metselaars, de smeden enz. Deze vormden de eigenlijke ambachtsgilden en hiertoe moeten ook gerekend worden het Weerter timmerambacht van 1464, het kleermakersambacht van 1471, het smedenambacht van 1525 en het schoenmakersambacht van 1633.

In tegenstelling met in de noordelijke Nederlanden werd in de zuidelijke Nederlanden meestal niet gesproken van gilden, maar van ambachten of neringen.

Ontstaan en doel:

De gilden zijn altijd zeer nauw verbonden geweest met de kerk en hebben steeds een sterk godsdienstig karakter gehad. De reden hiervan moet gezocht worden in het feit, dat het de

kerk en de godsdienst zijn geweest, die de handenarbeid in ere hebben hersteld. Sinds de oude Griekse en Romeinse beschaving immers was het verrichten van arbeid een minderwaardige bezigheid, het werk van slaven. Eerst onder invloed van het Christendom kwam hierin verandering en zo werd in de Middeleeuwen de arbeid gezien als een vroom werk, een noodzakelijke begeleiding van het gebed. En al lopen de meningen over de oorsprong van de gilden sterk uiteen, vast staat, dat de godsdienst hierbij een belangrijke faktor is geweest, juist door de herwaardering van de arbeid. De opkomst der ambachtsgilden valt samen met de opkomst van de steden in de 11e-13e eeuw en de bloeitijd van de steden, de 15e eeuw, is tevens de bloeitijd van de gilden. In de steden concentreerde zich de bevolking; daar stroomden dus ook de handwerkslui samen, die zich spoedig verenigden met het doel elkaar te beschermen, te helpen en in onderling overleg alles te regelen, wat hun ambacht betrof.

Men kan een gilde omschrijven als een groep ambachtslieden, opgericht met goedkeuring van de overheid tot regeling der uitoefening van een bepaald ambacht ten bate van producent, consument en algemeen welzijn (aldus Prof. Mr. Dr. Th. Keulemans O.C. in „Het Gildewezen, opkomst, bloei en verval” 1941). Uit deze definitie volgt reeds, dat de regeling de volgende punten omvatte: personeel, controle op de produktie en bescherming van de belangen der consumenten. Het geheel stond onder toezicht van de overheid. Door middel van het gildewezen trachtte de middeleeuwse overheid (stad, landsheer of rijk) het economische leven te ordenen. Ieder ambacht moest aan elk van zijn beoefenaars een behoorlijk bestaan garanderen: dus sterke reglementering en geen vrije concurrentie opdat de economisch zwakkeren niet zouden worden verdrongen. Daarom moesten de reglementen ter goedkeuring worden aangeboden en waren de gilden gehoorzaamheid verschuldigd aan de stedelijke overheid. Deze oefende bij twisten en onenigheid rechtspraak uit, stelde in overleg met de gilden de prijzen vast en ging vervalsingen en bedrog tegen.

Inrichting:

Hoe was nu een gilde ingericht?

Elk ambacht telde leerlingen, gezellen en meesters. Het

bestuur werd gevormd door overlieden of gezworenen, welke door de leden uit hun midden gekozen werden; de voorzitter droeg de naam „deken”. (Het Weerter timmerambacht kende 3 werkmeesters, soms gezworenen geheten, en verder de z.g. achtmannen, waarvan een tweetal de naam „broedermeester” hadden). De taak van het bestuur bestond o.m. in het handhaven van de wetten en privileges van het gilde, het innen der boeten, het afnemen der examens, het verlenen der mees-tertittels en het innen der gildegelden. Hoewel de leerlingen en gezellen geen lid van het gilde konden zijn, vielen zij wel onder de bepalingen van de gilde-organisatie; de meesters vormden echter de heersende groep.

De middeleeuwse vakman was meer dan een bekwaam vakman met liefde voor zijn beroep, hij was een ware kunstenaar. Aan de opleiding werd dan ook zeer veel aandacht besteed. Wie een bepaald ambacht wilde aanleren, moest eerst als leerling of „knaep” een leertijd van 2 of 3 jaar doormaken bij een meester. Om een zorgvuldige opleiding te verzekeren mocht een meester slechts één of twee leerlingen in dienst hebben. Door het bestuur werd hij, indien althans op zijn gedrag en karakter niets was aan te merken, ingeschreven in het leerlingenboek, waarvoor de meester een bepaalde som moest betalen. Zowel de leerling als zijn patroon waren gebonden aan bepaalde verplichtingen. De leerling beloofde gehoorzaamheid, onderdanigheid en trouw aan zijn patroon en deze van zijn kant nam de taak op zich om zijn pupil goed te behandelen en hem zijn ambacht ernstig te leren; hij kon hem niet voortijdig wegzenden tenzij wegens wangedrag en met goedvinden van de overlieden. Gedurende de leerperiode genoot de leerling kost en inwoning bij de meester aan huis; hij stond dus geheel en al onder diens gezag en toezicht.

Wanneer voldoende vorderingen in het vak waren gemaakt, werd hiervan een aantekening geplaatst in het gildeboek, waarvan de leerling een afschrift ontving als getuigschrift. Hij doorliep nu het stadium van gezel, d.w.z. geschoold arbeider. Als gezel kon hij zijn diensten aanbieden aan een of andere meester of gaan reizen om zijn vakbekwaamheid te vergroten. Evenals de leerling werd ook de gezel contraktueel in dienst genomen, meestal voor 1 of 2 jaren, doch soms ook voor één dag op per taak. De beperking van het gezellenaantal bij één

patroon was niet zo streng als bij de leerlingen, maar ook hier was een grens gesteld om te voorkomen, dat de ene patroon de ander zou beconcurreren door alle klandizie aan zich te trekken. Evenals de leerling werd de gezel door het bestuur ingeschreven en was hij gebonden aan diverse voorschriften betreffende levenswijze, gedrag en arbeid; ook zijn rechten zoals werktijden, loon, verhouding tot de patroon enz. waren goed geregeld. Ongehuwden genoten meestal kost en inwoning bij hun baas.

Het fel begeerde einddoel van elke gezel was het behalen van de meesterstitel. Daartoe diende de gezel zich, zodra hij zijn vak door en door verstond, bij de overlieden aan om zijn meestersproef af te leggen ten overstaan van keurmeesters. (In het reglement van het Weerter timmerambacht was voorgescreven, dat een meester-timmerman als proefstuk moest leveren „eyn cruys-vensterbanck met dobbel angen, buyten en binnen gerabat om binnen ramen in te setten”. Tevens was hij verplicht — zoals trouwens bij alle Weerter gilden het geval was — om bij het afleggen van de proef een leren emmer te schenken ten behoeve van de stadsbrandspuiten; in 1733 werd deze bepaling vervangen door het betalen van een som van vier gulden aan het stadsbestuur). Het keuren van zo'n proefstuk was een zaak van het grootste gewicht en geschiedde dan ook met grote precisie en in alle eerlijkheid op een vooraf bepaalde dag en uur. De kosten van dit examen werd door de gezel aan het gilde vergoed. Na goedkeuring van het opgegeven werkstuk kon de gezel zich meester noemen en was hij in alle opzichten een vakbekwaam ambachtsman. Toch was hij niet gerechtigd om zich nu zelfstandig te gaan vestigen. Ieder gilde had de bevoegdheid om de uitoefening van het beroep, waarvoor het gilde was ingesteld, te reserveren voor haar leden en dit aantal werd zeer beperkt gehouden. Slechts bij het openvallen van een plaats door overlijden of bij de behoefte aan uitbreiding van het getal meesters door toename van de bevolking kon een nieuw lid toetreden en zich als zelfstandig ambachtsman vestigen. Eerst en vooral moest het nieuwe lid het poorterschap bezitten, vervolgens een fikse entree-geld betalen en tevens een gilde-maaltijd aanrichten voor al de gilde-broeders.

Door dit beroepsmonopolie en deze gilde-dwang is er een

zeer groot verschil tussen de middeleeuwse gilden en onze hedendaagse vakbonden, die geen verplicht lidmaatschap kennen en geen arbeidsprivileges bezitten tegenover de niet-georganiseerden. Tengevolge van dit systeem strekte de macht van het gilde zich uit over het gehele produktie-proces en eveneens over de verkoop. De leden oefenden controle uit op de grondstoffen, de gereedschappen, de kwaliteit van de produkten, de prijzen, de arbeidstijden, de arbeidslonen, de onderlinge concurrentie enz. De verkoop der produkten was voorbehouden aan hem, in wiens bedrijf ze vervaardigd waren; alleen voor jaarmarkten golden soms wel uitzonderingen. Op overtreding van al deze voorschriften stonden strenge boeten terwijl de stedelijke overheid zo nodig met de sterke arm optrad tegen de onwilligen.

Ondanks het gemis van arbeidsvrijheid en concurrentie was heel deze reglementering zeer ten voordele van zowel de producent als van de consument. De producent was verzekerd van een redelijk bestaan en de consument van een goede kwaliteit der produkten. En zo dienden de gilden een groot sociaal belang.

Oefende de overheid jurisdictie uit over de gilden, omgekeerd hebben de ambachtsgilden hier en daar grote invloed gehad op het stadsbestuur. Vooral hebben zij geprobeerd hun mensen te plaatsen in stedelijke vroedschappen, ze benoemden verschillende stedelijke ambtenaren en hadden toezicht op het beheer van de stadsfinanciën. Op sommige plaatsen b.v. werd de raad gekozen door de oudermans van de gilden. Toch is deze medezeggingschap in het stadsbestuur niet overal even sterk en van een algemene regel kan zeker niet gesproken worden. In onze stad Weert valt geen enkele aanwijzing te bespeuren van enige invloed der gilden op het magistraatsbestuur.

Sociale en godsdienstige betekenis:

Naast economische hadden de gilden ook een godsdienstige en sociale betekenis. Elk gilde had zijn eigen patroonheilige, de timmerlieden St. Joseph, de schoenmakers St. Crispinus, de smeden St. Eloy, de schilders St. Lucas enz. en een eigen gilde-altaar in de parochiekerk. Het onderhoud van dit altaar met de verlichting en de versiering werd door het gilde

bekostigd; een rijk gilde had zelfs een eigen priester voor de bediening ervan. De naamdag van de gilde-patroon werd jaarlijks met grote pracht en praal gevierd. Onder klokgelui trokken de gilde-broeders met hun banier voorop naar het versierd patroonsaltaar, waar de oudermannen de feestkaars offerden en de gilde-geestelijke de H. Mis opdroeg. Na afloop ging men zoals dat heette „het gilde eten”. Een krachtig en welvoorzien feestmaal werd opgedist, waarbij de gilde-beker lustig rondging. Alle voorname kerkelijke plechtigheden werden door de gezamenlijke gilden opgeluisterd; speciaal bij processies ontvouwden zij graag al hun rijkdom en pracht.

Heel sterk leefde de christelijke naastenliefde in de verenigingen. Er waren regelingen getroffen voor onderlinge hulp, die zich uitstreckte over weduwen en wezen, zieke en oude gilde-broeders. Zo konden weduwen onder bepaalde voorwaarden het ambacht voortzetten zonder rechten te betalen. De zonen konden volstaan met een kortere leertijd en waren op sommige plaatsen zelfs vrijgesteld van de meestersproei. Ook uit andere bepalingen spreekt de onderlinge sociale hulp. Bij de begrafenis van een medelid of diens familieleden waren allen aanwezig op straffe van boeten. De Hervorming heeft helaas veel afbreuk gedaan aan het godsdienstig karakter der gilden, maar daarmee zijn we reeds aan de vervalperiode toe.

Verval:

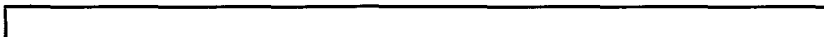
Hoe lang hebben de gilden nu bestaan?

Hun bloeitijd lag tussen de jaren 1300 en 1500, hier en daar zelfs tot diep in de 16e eeuw. In landen, waar de hervorming doordrong, raakte de katholieke levensbeschouwing op de achtergrond en daardoor kregen de gilden een eerste klap. Zij verloren hun godsdienstige inslag en daarmee veel van hun aanzien. Doch ook innerlijk verval veroorzaakte achteruitgang. Geleidelijk werd het eigenlijke doel n.l. de veredeling en bescherming van het ambacht totaal voorbijgezien. Al te zeer ging men op in de politiek en zodoende onttaardden de gilden in egoïstische groepen met een grote machtspositie, waartoe alleen familieleden en een elite-groep toegang kregen; niet het meesterstuk maar het kapitaal gaf de doorslag bij de aanneming tot lid. De gilden werden haarden van politiek gestook en onrust. De eersten, die in verzet kwamen, waren

de gezellen, die het enkel tot meestersknecht konden brengen. Tenslotte droegen ook gewijzigde economische omstandigheden bij tot de ondergang. Er kwamen bedrijven en industrietakken op, die te veel kapitaal vereisten om in handen van één meester te blijven. Men liet deze ondernemingen dus vrij met het gevolg, dat zij de gilden wisten te overvleugelen.

Wel bleven de gilden nog enkele eeuwen een kwijnend bestaan leiden maar hun macht werd steeds minder. De Franse revolutie op het einde der 18e eeuw, die onder de leuzen van vrijheid, gelijkheid en broederschap geen privileges duldde, vernietigde de laatste resten van de gilden. Met de inlijving bij de Franse Republiek kwam ook in de Nederlanden het einde van deze eens zo bloeiende en voor de maatschappij zo nuttige ambachtsinstellingen.

Dat ook de vrije concurrentie van de laatste eeuwen schaduwzijden heeft, bewijst wel het feit, dat sommige beginselen van de gilden thans weer in praktijk worden gebracht, zoals b.v. de vestigingswetten, de verplichte vakexamens enz.

Het huidige Sint Josephsaltaar in de Sint Martinuskerk

GESCHIEDBRONNEN OVER HET WEERTER TIMMERAMBACHT VAN SINT JOSEPH

Het Timmerliedenambacht of Gilde van Sint Joseph te Weert, door graaf Jacob I van Horne geprivilegieerd, is als zodanig in de Franse Tijd gesneuveld tesamen met zovele andere instellingen uit de voorafgaande eeuwen. Praktisch gezien leeft dit gilde echter nog voort, al is het dan niet meer geprivilegieerd en al beantwoordt het wezen van het huidige gezelschap slechts in geringe mate aan de oorspronkelijke opzet van het middeleeuwse gilde. Het gilde leeft nog voort dank zij de eerbiedige genegenheid tot de patroon van het timmerambacht. Door de wettelijke suppressie van het gildewezen is bij de Weerter timmerlieden de godsvrucht tot de heilige Joseph niet uitgedoofd. Zij hebben de verering van hun patroon niet opgegeven. Het verantwoord vasthouden aan dit eerbiedwaardig onderdeel van het verleden heeft tot resultaat dat op de dag van heden te Weert een Gilde van Sint Joseph bestaat. Als een gezelschap van Weerter timmerlieden zonder enige wettelijk erkende verbintenis is door hen het Weerter Timmerambacht van 1464 in het leven gehouden. Na de genadeslag door de Franse Revolutie toegebracht laten de „meesters van het timmer- en schrijnwerkersambagt” te Weert eerst in 1826 weer iets van zich horen. Zij nemen zich dan voor „den outaer van den heijligen Joseph hunne patroon en die van alle staeten (standen) te herstellen en te vernuewen”. Zij roepen de „voordere leeden van het voorgenoemt ambagt” en alle vereerders van de heilige Joseph op tot medewerking in de vorm van een aalmoes. Met steun van de Weerter burgers, zowel van de stad als van de omgeving, is het oude gilde-altaar in de parochiekerk van de heilige Martinus hersteld. Op de bewaarde intekenlijst staat genoteerd door wie

en hoeveel bijgedragen is, welke onkosten voor het herstel er van gemaakt zijn en hoeveel er overgeschoten is. Aan dit initiatief is het te danken, dat het vijfde eeuwfeest van het Weerter Timmerambacht van Sint Joseph herdacht kan worden. De piëteitvolle daad van het herstel van het gilde-altaar heeft tot gevolg gehad, dat de leden van het voormalig timmerambacht zich door een geestelijke band rond dat altaar jaarlijks verbonden weten. Door de jaarlijkse gezamenlijke maaltijd van het gezelschap is het Gilde van Sint Joseph in het leven gebleven. De vergadering van 9 december 1833 heeft het gezelschap van 11 personen officieel weer verenigd. Hun namen zijn:

Mathias Hermans, Mathias Vestiens, Henricus Thijssen, Joannes Loomans, Thomas Seijts, Henricus Aerts, Josephus Janssens, Joannes Antonius Groenen, Franciscus Flessers, Petrus van den Berk en Petrus Weekers.

Het is bij een van deze elf leden dat de bescheiden en handschriften van het voormalige timmerambacht in particulier beheer bewaard zijn gebleven en door de elkaar opvolgende secretarissen aan het nageslacht overgeleverd zijn. De secretaris van het — in later tijd — de bijnaam dragend „gezelschap van de twaalf apostelen” had voor het bewaren van de oude documenten de beschikking over een tweetal (schat)kistjes, die tesamen in een derde kistje waren ingesloten; alles van een

Schepenzegel van Weert aan obligatiebrief no 1528

bescheiden afmeting, beantwoordend aan de beperkte materiële omvang van deze documentatie.

Materieel gezien bestaat deze documentatie uit een tweetal perkamenten (de oorkonde van graaf Jacob I 1464 en een obligatiebrief van 1528), een viertal papieren handschriften

(±4° formaat) (2 van de 16e eeuw, 1 van de 17e en 1 van de 18e eeuw), welke globaal kasboeken met rekening en verantwoording genoemd kunnen worden. (1). Vervolgens in folio-formaat het belangrijke papierenhandschrift, bekend onder de naam van „*Amptboeck*”, bevattend het reglement volgens de herziene bevestiging van 1611 met enige latere bepalingen; verder een copie van de „*Hooftbrieff*” alsmede de lijst van de beëdigde werkmeesters van 1611 tot 1712 met als later toegevoegde bladzijden de voortgezette lijst van de werkmeesters tot het jaar 1795. (2).

Tenslotte nog een klein geschriftje van een 24-tal bladzijden met als titel:

„Oprechte Copije geschreven naer den originelen Boeck van het Timmerambacht tot Weerdt, bestaende in 36 articulen confuselijck door malkander gestelt ende hiernaer op ordre der cijfers geschreven. Beginnende met de cijffer 1 ende eijndigende met 36. Waernaer volght den Hooftbrieff van den jare 1464”. (3).

Naast deze zo juist genoemde archivalia zijn er dan nog een aantal losse stukken, vrijwel alle van de 18e eeuw. Het merendeel zijn onkosten-nota's van het proces uit de jaren 1789—1792 gevoerd door het Timmerambacht tegen oud-burgemeester Martinus Knapen en ten nadele van het Timmerambacht rechterlijk beslist. De overige losse stukken (een fragment van een notaris-declaratie over de jaren 1697—1714; een 8-tal rekwesten en enige nota's) hebben betrekking op kwesties verband houdend met de naleving van het reglement van het Timmerambacht. (4).

Dit alles is tesamen het gehele archief van het Timmerambacht, dat volgens een besluit van de voltallige vergadering van het gezelschap der twaalf apostelen op 14 december 1936 in bruikleen is afgestaan aan het Gemeentemuseum van Weert.

In het notulenboek van het gezelschap van Sint Joseph worden deze oudheden aldus omschreven: „*drie kistjes, waarvan een met schuifdeksel, twee perkamenten zegels waarvan een in étui, een ijzeren maatlat, vijf boeken met perkamenten band, een boekje zonder omslag waarin opgenomen het reglement*”.

Het is ons niet bekend dat voor 1913 iemand deze archivalia bestudeerd heeft. In de „*Chronick van de Heerlijkheid Weert*, getrokken uit de stadsrekeningen, charters en andere oor-

spronkelijke bescheiden" door de commies-chartermeester bij het Rijksarchief te Maastricht, de latere rijksarchivaris A. Flament, in 1892 gepubliceerd ⁽⁵⁾ wordt over het Timmerambacht te Weert niets anders meegedeeld dan een rekwest van kort na 1784.

Wel schijnt deze publicatie over het Weerter verleden enige interesse gewekt te hebben voor de oudheid, misschien ook naar aanleiding van de lacunes in genoemde studie. Want in 1894 en 1895 worden in *Het Kanton Weert* door pater J. N. A. van Rooijen o.f.m. († te Maastricht oktober 1895) enige artikelen geplaatst over een oud reglement van het in 1525 geprivilegieerde Smedenambacht, daarna gevolgd door het reglement van het Schoenmakersgilde te Weert, geprivilegieerd in 1633. Maar over het Timmerambacht wordt gezwegen.

De eerste aanduiding van de bestudering van de archivalia van het Weerter Timmerambacht dateert van 1913, wanneer pater Donatus van Adrichem o.f.m. in *Het Kanton Weert* een drietal artikelen wijdt aan de oorkonde van 1464 en aan het reglement van het Timmerambacht. Een artikelenreeks, die met weglating van enige losse bepalingen in de *Publications de Limbourg* van 1920 geheel is opgenomen onder de titel: „De Gildebrief en het Reglement van het Timmerliedenambacht te Weert ⁽⁶⁾. De schrijver spreekt aan het einde van deze publicatie zijn dank uit aan de secretaris en het gehele ambacht „die met de grootste bereidvaardigheid hun archief ten dienste stelden”.

Toch raakte voor Weert deze studie over het Timmerambacht spoedig in de vergetelheid. Want wanneer P. Linssen in *Het Kanton Weert* van 1935 in een serie artikelen: „Oude Weerter Geschiedenis" over het Timmerambacht spreekt is hem het bestaan van de oorkonde van 1464 en van het reglement onbekend. Hij vertelt alleen iets aan de hand van een document van 1784 uit het Gemeente-archief, waarnaar door A. Flament in 1892 reeds verwezen is. In dit document van na oktober 1784 richt het ambacht zich tot de magistraat van Weert met een beroep op het privilege van graaf Jacob I en met verwijzing naar het reglement. Het ambacht verdedigt zich tegen een drietal meester-timmerlieden, namelijk Peter Verschueren, Jacobus Theunissen en Amandus Leonard die vreemde knechten in dienst genomen hebben, doch zich niet naar de voorschriften van het reglement willen voegen. Aan deze korte

mededeling over de kennis van het archief van het Weerter Timmerambacht kan nog toegevoegd worden, dat de inventaris van het oud-archief der gemeente Weert van J. Th. H. de Win (in 1962 in druk verschenen) over het genoemde ambacht slechts enige losse bescheiden aan het licht gebracht heeft (*). Ook het parochie-archief van de heilige Martinus, geordend door J. Henkens, verrijkt onze kennis aangaande het Timmerambacht slechts met een gegeven over het financieel bankroet van het ambacht na het proces van 1792 (**). Alles bij elkaar geen uitgebreid documentatie-materiaal. Toch behoeft dit geen bevreemding te wekken.

In dit verband kan de vraag gesteld worden of veel van de archivalia verdwenen zijn of vermist worden? Het antwoord hierop luidt: naar onze mening niet. Gelet op de aard en de structuur van het ambacht was er weinig reden veel te noteren. De privilegiebrief van graaf Jacob en het reglement waren de belangrijkste documenten. Daarnaast was het financieel beheer van het groeiend kapitaaltje, verworven uit inkomsten en pachten, en besteed „*ten behoeff van den Sint Josephs autae*”, vastgelegd in de kasboeken; deze 4 handschriften verschaffen inlichtingen over de geldelijke situatie in de jaren 1531 tot 1797. Vanwege de vage aanduidingen en het niet altijd duidelijke handschrift is deze situatie voor ons begrip evenwel niet in alles even klaar en helder. Naar onze hedendaagse opvatting zouden we een notulen-boek van de gehouden vergaderingen wensen, maar voor het bestaan er van zijn geen aanwijzingen. Bepalingen door het ambacht uitgevaardigd, zijn terug te vinden in aan het reglement toegevoegde artikelen, of zij zijn te zoeken in het kasboek van de 18e eeuw, waarin ook de accoorden van „*incoop*”, gesloten ten overstaan van het Timmerambacht, ingeschreven zijn.

In overeenstemming met het rouleersysteem van aftreden van werkmeesters en broedermeesters bevatten de handschriften bij de jaarlijkse afrekening veel namen van bestuursleden van het Timmerambacht; na 1700 ook de namen van in dienst genomen knechten, en van de met een proefstuk geslaagde meesters; deze laatsten konden te zijner tijd gekozen worden tot lid van het bestuur. Het bestuur van het Timmerambacht bestond uit 2 of 3 werkmeesters, door de schout als plaatsvervanger van de Heer beëdigd; de benaming van „oudste

Archivalia van het Weertse Timmerambacht (Gemeentemuseum Weert)

werkmeester” duidt gewoonlijk aan, dat hij een beëdigde werkmeester van het voorafgaande jaar is, die tesamen met twee nieuwe werkmeesters zoveel als de examinatoren waren van de voor de titel van meester in opleiding zijnde knechten. Deze opleiding geschiedde bij een erkende meester. Verder had men de acht mannen; twee daarvan waren broedermeesters, die de zorg hadden voor de „*compte*” of kas van het gilde-altaar; zij moesten de pachten en renten innen en dus ook op zijn tijd manen.

Leden van het ambacht waren zij, die ten overstaan van een werkmeester een proefstuk hadden vervaardigd en na het betalen van de voorgeschreven „gerechtigheid” tot meester verklaard waren. Niet-leden zijn onvrije meesters.

Het is goed hier te vermelden, dat uit de genoemde archivalia practisch niets te besluiten valt over de eigenlijke kunstzinnigheid van het timmermansvak of de schrijnwerkerskunst. De schaars voorkomende namen van „schrijnwerker, kuiper, radmaker, timmerman en stoeldraaier” (zie artikel 3 van het reglement) geven dienaangaande weinig houvast; dit geldt evenzo voor het gereedschap (zaag, schaaf en draaibank).

Men kan het betreuren, dat over de eigenlijke activiteit van het timmerambacht zo weinig in de archivalia is vastgelegd. Het is evenwel moeilijk te veronderstellen, dat de leden een geschiedenis van hun ambacht hebben willen schrijven. Wat genoteerd werd was datgene, wat voor hen van belang was, en niet datgene wat de mens van de 20e eeuw gaarne zou willen weten. Een kleine aanloop voor een geschiedenis van het ambacht wordt gevonden in de brief van het Timmerambacht aan de magistraat van Weert in 1784. Het Timmerambacht heeft dan zijn verouderd monopolie te verdedigen tegen de door hen genoemde „onvrije” meesters, die onder invloed van de veranderde tijdsgeest en wellicht ook van de plakkaten van keizer Joseph II zich willen onttrekken aan de beperkende bepalingen van het reglement, vooral in verband met het in dienst nemen van vreemde of „buitenlandse” knechten.

Deze beschouwing over de archivalia van en over het Timmerambacht Sint Joseph te Weert toont aan, dat over het wel en wee van dit instituut, dus over zijn geschiedenis, niet zoveel te achterhalen is. Dit is ook niet te verwonderen, daar dit ambacht slechts een klein onderdeel is van het Weerter stadsleven zowel in vroeger eeuwen als thans. De bedoeling bij de samenstelling van het gedenkboek over het Weerter Timmerambacht is dan ook niet een uitgebreide historische schets te geven, doch veeleer een verantwoorde kennis bij te brengen over een klein facet uit de Weerter geschiedenis.

Het Weert van heden met zijn talrijke industrieën is een voortzetting van het vroegere Weert, een „stedeke” in het graafschap Horn, zoals het genoemd wordt in de „Nieuwe Atlas ofte Werelt Beschrijvinge” van 1641.

Zijn we over het Weert van heden behoorlijk ingelicht, over de voorafgaande eeuwen is onze kennis nog steeds gebrekkig. Het Weerter Timmerambacht heeft in die periode zijn bescheiden rol vervuld. De gegevens over dit ambacht zijn zoveel als een aantal gekleurde steentjes die ingelegd moeten worden in het nog steeds niet volledige mozaïek van de Weerter historie. Want evenals in de naburige steden zo heeft ook in Weert het gildewezen kleur gegeven aan het stadsleven. En dit niet alleen in de bloeiperiode van Weert, doch evenzeer in

de periode van na 1600 toen de grafelijkheid voor de stad verdwenen was en marktrelaties met ver daar buiten opgeheven waren. De gilden met hun middeleeuwse inslag bleven nog lang voortleven, zij het dat deze — voor ons tegenwoordig begrip primitieve — vakorganisaties reeds in de 18e eeuw een instelling waren strijdend voor het behoud van een verouderd monopolie. Naast de drie schuttersgilden (de alde schutten van Sint Joris en de schutten van Sint Catharina en Sint Hubertus) telt Weert in de 16e eeuw vier ambachtsgilden. Het Wollenambacht, staande onder de bescherming van de heilige Severinus, opgericht in 1387, is de oudste en de voornaamste gilde geweest voor Weert. Juist 5 eeuwen geleden is dit ambacht opnieuw bevestigd en geprivilegieerd door graaf Jacob I, de 7e dag na Sint Thomasdag, dus 28 december 1464. (Waarom niet gedateerd is met de feestdag van „Onnozele Kinderen” blijft ons onbekend). Wel weten we dat het Wollenambacht geregeerd werd door „*sesthienmannen*” in tegenstelling met het een half jaar eerder door graaf Jacob geprivilegieerde Timmerambacht, waar sprake is van de „*aghtman*”. Het Kleermakersgilde met de heilige Anna als schutpatrones dateert zijn oprichting in 1471; het Smedenambacht met Sint Eloy als patroon is in 1525 door graaf Jacob III geprivilegieerd.

Van het Velbloeters of Leerlooiersambacht is slechts bekend dat het in 1563 bestond; het Schoenmakersgilde onder patronage van de heiligen Crispus en Crispinianus zal hiervan wel de voortzetting zijn; in 1633 ontving het de octrooi- of gildebrief van de prinses van Chimay, Magdalena van Egmond, Vrouwe van Weert, Nederweert, Wesseme enz. Het Cremers- of Koopmansgilde met Sint Nicolaas als beschermheer is te Weert opgericht in 1652.

Al deze verenigingen hebben kleur gegeven aan het Weerter stadsleven. Bij belangrijke gebeurtenissen als processies en intocht van voorname personen traden zij onder hun eigen vaandel in de openbaarheid op.

Stelt men nu de vraag wat weten wij concreet over deze kleurenrijkdom in Weert, dan luidt het antwoord: bedroevend weinig. Er is nog een stille hoop, dat de archivalia van het Wollenambacht — ook genoemd de Wollenkamer — in de naaste toekomst ergens te Weert zullen opduiken, want in de 19e en ook nog in de 20e eeuw heeft deze instelling tekenen

van leven vertoond. Behoudens deze reserve ten opzichte van het Wollenambacht te Weert kan dan heden veilig beweerd worden, dat aangaande het Weerter Timmerambacht meer bekend is dan van al de andere vroeger aldaar bestaan hebbende ambachten of neringen. Dit is te danken aan het voortbestaan van het voormalige gilde van Sint Joseph, in de huidige vorm ook bekend als het Gezelschap van de twaalf apostelen. Hun relieken in de vorm van voor hen zo goed als onleesbare oude documenten, door de opeenvolgende secretarissen angstvallig overgeleverd, zijn door de leden, met gerechtvaardigde trots op hun verleden, aan het museum in bruikleen afgestaan. Aan deze eerbied voor het verleden heeft het Gilde Sint Joseph Weert de goede reden te danken voor het herdenken van het vijfde eeuwfeest van de erkenning van het Timmerambacht te Weert. Een herdenking, die een weliswaar bescheiden, doch zeer welkome bijdrage levert voor de kennis van Weert in vroeger eeuwen.

NOOT 1.

- Hs. no. 1: 110 ongenummerde blz. (formaat 207 x 142 mm.), waarvan een 38-tal blanco, verspreid door het gehele hs.; voor en achter zijn enige blz. gedeeltelijk beschadigd o.a. door uitscheuring en ook door vocht. De oudste inschrijving dateert van 1531, de laatste van 1578. In 1709 is op een der blanco-blz. een gift voor het St. Joseph-altaar ingeschreven.
- Hs. no. 2: 118 ongenummerde blz. (formaat 176 x 135 mm.), waarvan een 69-tal blanco verspreid door het gehele hs.; voor en achter 3 bedrukte blz. van het begin der 16e eeuw, vanaf de aanvang deel uitmakend van het perkamenten omslagbandje.
Is het vervolg op hs. no. 1 en bevat de financiële gegevens over de jaren 1578—1600.
- Hs. no. 3: 166 ongenummerde blz. (formaat 200 x 155 mm.); ook hier wederom een aantal blanco-blz., gereserveerd voor het bijschrijven van de jaarlijks te innen pacht en rente. De eerste 8 en de laatste 3 blz. zijn zwaar beschadigd o.a. door vocht en wellicht veelvuldig gebruik.
Is het vervolg op hs. no. 2 en bevat de gegevens (ongeveer een 12-tal pachten) over de jaren 1601—1700.
- Hs. no. 4: 184 ongenummerde blz. (formaat 195 x 157 mm.); in vergelijking met de 3 voorafgaande hss., die vrijwel uitsluitend financiële gegevens bevatten, geeft dit hs. o.a. alle namen

van de knechten en geslaagde meesters vanaf 1701—1795; evenzo de namen van de werkmeesters en broeder-meesters; verder een memorie van de jaarlijks te innen pacht en rente (c. 1750); tenslotte diverse bepalingen, uitgevaardigd door het gehele corpus van het Timmerambacht. De blanco-blz., die in 1795 aanwezig waren, zijn vanaf 1848 tot 1894 gebruikt voor het inschrijven van mededelingen (o.a. een reglementje) en afrekeningen van de gehouden bijeenkomsten, en de namen van de „leden van het gezelschap van St Joseph”.

NOOT 2.

Hs. in folio-formaat (313 x 193 mm.) van 80 ongenummerde bladzijden met perkamenten omslag (ingescheurd en verweerd) van een missaal van rond 1500. Een groot aantal blanco-blz. (o.a. 1-4, 46-72, 79-80 en verder ook tussen 5-39). Blz. 5-40 bevat het reglement met de bevestiging d.d. 7 juni 1611; blz. 41-42: *Copie vuyt den Hooftribrief*; blz. 43-45 bepalingen van 1618 en 1622; blz. 73-78 de lijst van beëdigde werkmeesters van 1611 tot 1712.

Na 1712 zijn aan het hs. vooraan 40 nieuwe blz. toegevoegd. Blz. 1-11 geeft de voortzetting van lijst beëdigde werkmeesters van 1713 tot 1795. Blz. 12 en 15-40 zijn blanco.

Blz. 13: *Nieuw verkoosene en aangestelde werkmeesters of bestierders van het Timmerambacht tot Weert, den 20 Maart 1837.*

Een los inlegblad geeft de namen van de *Nieuw verkoosene*. van 9 december 1833.

Blz. 14: *Wet der Ambagtsleeden van voornoemde gild van Sint Joseph.*

NOOT 3.

Hs. - 24 losse bladz. (formaat 200 x 155 mm.); blz. 1 (titel); blz. 2-16 het reglement in nieuwe volgorde; blz. 17-18: *Copie uyt den Hooftribrief*; blz. 19-21: *Aenwijser der articulen in dat Amptboeck staende, om spoedigh ende sonder veel moeyte te vinden de materie die men daerinne wilt opsoecken.* Blz. 21 onderaan en 22-23 geeft enige ordonnanties van na 1700; blz. 24 de betaling van de werkproef door Brusselsaers en van Loumel.

NOOT 4.

ARCHIEF TIMMERAMBACHT (Gemeente-museum)

Losse stukken:

Nr. 1) *Declaratie van verschotten debtoiren salaris ende vacatien resp. ghedaen ende verdient bij notaris J. Portmans. Voor die van de Timmermans Gilde tot Weerdt teghens die*

borgemeester ende gekoorens van de buytenie aldaar ende Abraham Stultjens supplianten.

De rekening begint met een post van sept. 1697 en eindigt Roermond 24 sept. 1714. De totale declaratie bedraagt de som van fl. 40.- 9 stuivers; fl. 9.- 12 stuivers zijn reeds ontvangen; resteert het bedrag van fl. 32.- 6 stuivers.

(4 blz., doch onvolledig) (zie nr. 2601 a Gemeente-archief).

- Nr. 2) Ordonnantie uitgevaardigd en ondertekend door het bestuur van het Timmerambacht (werkmeesters, broedermeesters en achtmannen) op de vergadering van 1 juli 1682, met goedkeuring van de schout. Zonder een gezamenlijk onderzoek van de werkmeesters en de achtmannen mag niemand van de achtmannen uit het ambacht gezet worden. (4 folio-blz., waarvan 3 blanco). Tekst is afgedrukt in *Publ. de Limb.* 56 (1920) 157.
- Nr. 3) Brief d.d. 3 maart 1731 Weert van M. F. Loijens: „*een casus-positie met quaeritur raeckende het Timmerambagt alhier*”; de brief ging vergezeld van twee (niet aanwezige) attestaties; in de brief wordt verder meegedeeld dat Matthias Cogels „*moderne borgermeester alhier*” in 1713 „*wegens vercoop van deelen heeft gegeven verscheijde candelaers op den authauer van genoemde ambagt in de kercke alhier*” en wel als boete.
Peter Leonard „*is onversien van het privilegie van het Timmerambagt*” en dient derhalve als „*vercooper van deelen off plancken*” gestraft te worden. (4 folio-blz., waarvan 2 blanco).
- Nr. 4) Copie van de verklaring, ondertekend door Andries Lennaerts en Peeter Claessen, bestemd voor het gerecht van de stad en heerlijkheid Weert, betreffende het beslag leggen op de goederen van Peeter Leonard; met verwijzing naar het privilegie van 1464 en art. 22 van het gilde-reglement, alsmede naar het Lantregt pag. 343, art. 6°. verzoekt het ambacht voort te mogen gaan in de verbeurd verklaring. (Ongedateerd; 1731: zie nr. 3). (2 folio-blz.).
- Nr. 5) Ordonnantie van de magistraat van Weert d.d. 19 okt. 1738; voortaan bij het maken van een werkstuk fl. 4.- betalen in plaats van het geven van een leren emmer (zie Magistraatsvergadering).
- Nr. 6) Op de vergadering van 5 juni 1741 is door het gehele Timmerambacht bepaald dat op St Josephsdag om 7 uur een heilige mis wordt opgedragen en op de eerste zondag na Pinksteren een mis voor de afgestorvenen; bij mankeren telkens een boete van 10 stuivers luiks. Door de „knaap” zal deze verplichting aan het gehele Timmerambacht „*geadvertteert worden*”. Zie voor de tekst het hs.: *Oprechte Copije* blz. 22 (noot 3); afgedrukt in de *Publ. de Limb.* 56 (1920) 158.

- Nr. 7) Afschrift van de verklaring der burgemeesters van de stad en buitenie van Weert bestemd voor het gerecht van Weert d.d. 3 dec. 1742. De door de inwoners ingediende klachten tegen het Timmerambacht achten zij gerechtvaardigd en zij verzoeken het gerecht aan het Timmerambacht te gelasten alles te herstellen en te restitueren; verkoop van „houtere lepelen, boterteijlen, soutkassen, ende meer andere dergelycke gemaect houtwerck, wesende coopmanschap aen geenerleij ambachten subiect”. Het Timmerambacht had zich verstout deze verkoop te verbieden en het aangedurfd verschillende personen te „panden en executeren”. (4 folio-blz., waarvan 2 blanco). (Zie Magistraatsvergadering).
- Nr. 8) Verklaring van de bevoelmachtige meesters van den schrijnwerckers ambpte te Roermond d.d. 31 maart 1789. In verband met het proces tegen Martinus Knapen zijn inlichtingen gevraagd hoe te handelen (1 folio-blz.).
- Nr. 9) „Ter ordonnantie van de leden der oude municipalitijd der stad, voorporte en buijtenij van Weert” d.d. 5 prairial 4e jaer (24 mei 1796). Namens het oude gemeentebestuur worden de dekens van de ambachten nogmaals opgeroepen woensdag 6 (prairial = 25 mei 1796) 's morgens om 8 uur te verschijnen „ten huïsen van den borger Beerenbroek” voor het overleggen van een „schriftelijken staet en bewijs van hunne goederen en affecten (sic!).
Dit ter voldoening aan het besluit van de departementale administratie der Nedermaes d.d. 15 germinal (= 4 maart 1796) en op order van de commissaris van het uitvoerend bewind in het kanton. De ondertekening is van secretaris Bloemarts. (1 folio-blz.).
- Nr. 10) Map met diverse onkosten-nota's, betreffende het proces tegen de oud-burgemeester Martinus Knaepen die „raeders” besteld had bij een vreemde timmerman. Aanvangend met een advies van het Hof van Gelderland te Roermond inzake de memorie van het Timmermansambacht te Weert d.d. 4 aug. 1789. De rechten voor dit advies zijn met 1½ brabantse croon voldaan door Henricus Janssen. Eindigend met de *Staat van Costen* aan de appelanten Henricus Grispen en Matthias Hermans d.d. 16 mei 1792.
Advocaat A. Costerius (oirconde Swartbroeck 16 aug. 1792) verklaart dat aan hem de som van fl. 219. 13 stuivers brabantse voldaan is door Anthonius Vestjens en Henricus Thiessen.
- Nr. 11) *Lijst van het opmaken van St. Joseph altaar 1826*. De namen (ruim 100) van degenen die een gift gegeven hebben voor het herstel van het St Joseph-altaar in de St. Martinuskerk; de gehele opbrengst was fl. 239; de onkosten voor het herstel van het altaar: fl. 219,50. (4 folio-blz. en 2 blz.).

NOOT 5.

Publ. de Limbourg 29 (1892) 131-276.

NOOT 6.

T.z.p. 56 (1920) 143-161.

NOOT 7.

ARCHIEF GEMEENTE WEERT

- Nr. 406: Twee verordeningen over het afleveren van een leren emmer „tot behoefte der gemeijnte” (zie artikel 34 van het gilde-reglement); (4 folio-blz., waarvan 2 blanco); (copie 17e eeuw).
- Nr. 2601 a: „Weerdt teghens de buijtingen aldaer raeckende het timmerliedenambacht”. Magistraat van Weert is 30 mei 1697 in kennis gesteld van rekwest aan het Hof van Gelderland 21 mei 1697 gepresenteerd door borgemeester en gecorens der buijtingen; wil eerst 't ambacht horen en het boek of de ordonnanties inzien, berustend onder de werkmeesters. (4 folio-blz.) (copie). (Zie noot 4 nr. 1).
- Nr. 2601 b: J. Stockens notarius publicus, 19 okt. 1716, geeft acte van zijn onderzoek ingesteld betreffende de zaak van het timmerambacht tegen Lins Berchmans, woonachtig op de buijtenije, gedaan op verzoek van Hendrick Gielis, borgemeester der buijtenije. (4 folio-blz., waarvan 1 blanco).
- Nr. 1: Registers van de resoluties van de magistraat.
Magistraatsvergadering 19 okt. 1738: in plaats van een leren emmer voortaan fl. 4. te voldoen bij het verkrijgen van de verklaring tot meester. (dl 1, fol. 186).
3 dec. 1742: Verkoop van „muisevallen, houtere lepels, schotelen....” valt niet onder het monopolie van het Timmerambacht. (dl 2, fol. 45).
27 mei 1768: alle gilden krijgen aanmaning de gelden (o.a. voor de leren emmers) af te dragen. (dl 3, fol. 86).
19 sept. 1772: alle gilden krijgen opdracht het altaar op dezelfde plaats terug te herstellen; magistraat beveelt de erkenning der kerkmeesters. (dl 3, fol. 143).
- Nr. 2601 c: „Ontfanck van de ambachten”. Bevat een 4-tal gegevens over ontvangsten in 1761. (4 folio-blz.).
- Nr. 2599 a: Rekwest van het Timmerambacht, ondertekend door de werkmeesters, d.d. 7 sept. 1767. Meerdere personen te Weert handelen in strijd met art. 22 van het gilde-reglement o.a. door het verkopen van denneplanken, gedraaid en bewerkt hout. (4 folio-blz., waarvan 2 blanco).
- Nr. 2591 a: „Berigt voor de Regenten der voorsteede en buijtenie van Weert mitsgaeders de geïnteresseerde partijen” 1768. De personen van de buijtenie moeten tot het lidmaatschap van de gilden toegelaten worden; reeds in 1652 staan zij ingeschreven in het gildeboek van de Cremers. (8 folio-blz.).

- Nr. 2591 b: „*Extract getrocken uijt den Gildeboek der Stadt Weert van ettelijcke daerinne beschrevene inwoonders der buijtenije van Weert begonst 't sedert d'eerste instellinghe de dato den 6 dec. 1652*”. (ondertekend door notarius publicus Sittaert 1768) (2 folio-blz.).
- Nr. 2601 d: Nota van betaling door het *Timmerambacht ofte St. Joseph-gilde* d.d. 13 juni 1768 (wegens de leren emmers volgens de ordonnantie van 12 jan. 1607) 5 pattakons of fl. 20.-.
- Nr. 2599 b: Rekwest van het *Timmerambacht*, ondertekend door de werkmeesters, d.d. 15 okt. 1771. Door onvrije meesters worden grote fraudes gepleegd in strijd met art. 19 en 29 van het gildereglement. Een „*copie uijt den Hooftbrieff*” is toegevoegd. (8 folio-blz., waarvan 2 blanco).
- Nr. 2600 a: Het *Timmerambacht* antwoordt op de ordonnantie van de magistraat van Weert d.d. 21 okt. 1784, ingevolge het „*placaert*” d.d. 30 sept. 1784. Ongedateerd afschrift, ondertekend door werkmeester Matthijs Kneepkens D.D. (4 folio-blz.).
- Nr. 2600 b: Beroep op de magistraat van Weert door 3 meesters, lid van het ambacht (P. Verschueren, A. Leonard en Jacobus Tuenissen), met verwijzing naar een plakkaat van 9 febr. 1784. Dit bericht is 17 nov. 1784 aan het *Timmerambacht* meegedeeld met verzoek van antwoord binnen 8 dagen aan „het Magistraat”. (4 folio-blz.).
- Nr. 2600 c: Antwoordt van het *Timmerambacht*, ondertekend door C. H. Waegemans als commissaris en Matthis Kneepkens, aan de magistraat naar aanleiding van het beroep (zie hierboven b); de conclusie is dat „*de requeste niet gefondeert nochte ontfanckbaer is*”. (4 folio-blz.).
- Nr. 2590: „*Edict van den Keijser ende Konink raekende de ambachten, gilden en andere burgerlijke corporatien*”. (17 maart 1787) (gedrukt pamflet).

NOOT 8.

PAROCHIE-ARCHIEF ST. MARTINUS WEERT No. 771

- a) Obligatiebrief ten laste van Christoffel van Sittaert de dato 1739. Tegen een rente van $3\frac{1}{2}\%$ leent hij van het *Timmerambacht* uit de kas van de broedermeesters fl. 50. Tot en met 1815 is jaarlijks betaald 1 gulden en 15 stuivers. De werckmeesters met de agtman hebben 13 juli 1790 deze brief overgegeven aan Henricus Grispen voor de som van fl. 50. (ondertekend door 8 bestuursleden). (4 folio-blz., waarvan 2 blanco).
- b) Obligatiebrief ten laste van Matthijs Vinckers de dato 17 juni 1760. Tegen een rente van 3% leent hij van het *Timmerambacht* fl. 50. Tot en met 1821 is jaarlijks betaald 1 gulden en 10 stuivers. Op 13 juli 1790 is deze brief overgegeven aan

Henricus Grispen (zie a; ondertekend door 9 personen; Joannes op Hees tekent 2x, doch ontbreekt bij de ondertekening op a) (4 folio-blz. waarvan 2 blanco).

- c) Werkmeesters en achtmannen (9 handtekeningen) verklaren de dato 13 aug. 1792 ontvangen te hebben van Henricus Grispen fl. 158 „ten behoeve ende laste van ons timmerambacht, waarvan wij beloven hem jaarlijckx te geeven den eventueelen interest ad drij par cent”. (4 blz., waarvan 3 blanco).
- d) Werkmeesters en achtmannen (9 handtekeningen) verklaren de dato 13 aug. 1792 ontvangen te hebben van Henricus Grispen de som van „hondert pattacons, goed geldt, de franse croon aan vijf guldens ende derthien stuijvers tot betaelinge der costen ende oncosten, gereesen in de saecke van ons timmerambacht tegens Martinus Knaepen”. Zij beloven uit de jaarlijkse revenuen en inkomsten een jaarlijkse interest te betalen van 4 pattacons; de meer-inkomsten worden bewaard om bij een bedrag van fl. 100 te korten op de capitale som. Om deze verbintenis na te komen beloven en bepalen zij: geen kaarsen te laten maken noch te gebruiken; geen teerdag te houden; geen verteringen te maken op kosten van de inkomsten van het ambacht; de leden zullen zich niet bedanken voor het ambacht zolang de som en de interest niet afgelost is. Rente schijnt betaald te zijn in 1793, 1794 en 1795; evenzo een aflossing van fl. 50 (4 folio-blz.).

De gegevens ontleend aan gemeente- en parochie-archief (zie noot 7 en 8) werden ons welwillend verstrekt door de heer Jan Henkens, gemeente-archivaris te Weert.

DE GILDEBRIEF EN HET REGLEMENT VAN HET WEERTER TIMMERLIEDENAMBACHT

a. De Gildebrief.

Het Weerter timmerliedengilde is opgericht of ingesteld door graaf Jacob I van Horne, Heer van Weert, op donderdag na het feest van Onze Lieve Vrouw Visitatie d.i. 5 juli 1464. De originele stichtingsoorkonde is nog steeds aanwezig en wordt zorgvuldig bewaard in het gemeente-museum van Weert. Het is een stuk perkament van ongeveer 27,5 cm bij 16 cm met aanhangend zegel van Graaf Jacob I in rood was.

Het zegel, dat een doorsnede heeft van ongeveer 5 cm en ingesloten is in een rond zegeldoosje, vertoont een hellend Spaans schild, waarop 3 beslagen hoorns, 2-1. Het schild is gedekt door een naar rechts gekeerde gesloten (?) helm. Het helmteken bestaat uit een spits toelopende ronde hoed met opengeslagen rand en als schildhouders komen twee klimmende leeuwen voor. Het randschrift luidt voor zover nog leesbaar: „S. comitis de hoerne dni altena de montmoy et de nendonck”.

De stichter is dus Graaf Jacob I, de meest illustere figuur uit het Huis van Horne, die als Heer van Weert fungeerde van 1433— ±1470. Hij was een zoon van Willem VIII (?) van Horne, Heer van Weert, en van Johanna van Montigny. In 1448 huwde hij met Johanna van Meurs, een dochter van de invloedrijke Graaf Frederik van Meurs in het Duitse Rijnland. Na zijn terugkeer van een pelgrimstocht naar het H. Land in 1450 ontving hij voor zich en zijn opvolgers de titel „Graaf van het H. Roomse Rijk”. Zijn regeringsperiode werd gekenmerkt door een grote bloei van Weert en zijn naam is onafscheidelijk verbonden aan de stichting van het Weerter Minderbroedersklooster in 1461. Op latere leeftijd zelf minderbroeder geworden stierf hij in het klooster van Weert op 2 mei 1488.

Ofschoon de inhoud van deze oprichtingsoorkonde reeds elders is afgedrukt (o.a. met enkele kleine onnauwkeurigheden in „Publications” 1920), is een getrouwe weergave van de volledige tekst in deze herdenkingsuitgave zeker op zijn plaats.

„Wir Jacop Greve zo Huerne Here zo Althena zo Montagis ind zo Kranendonck etc. Doin kondt allen luyden die diesen openen brieff sullen sien off horen lezer. dat wir gegeven hebben ende geven voir ons ende voir onsse nakomelingen Onsen gueden luyden van Weert van den Tijmerampt, dat die guede mannen die totten ambacht gehoren mit Raede onsses gerichtz van Weert twee guede mannen off drie setten ende kyesen sullen, die ditt ambocht regieren sullen op hoeren eidt off dat werck van den tymmeraempt van weerden off valoir sij nae verdingenisse der gueder luyden den sij wercken. Ende die twee mannen offte drie vors. sullen dat tymmerambocht halden ende regieren nae costumen ende ordinantien nae horen bester macht van anderen steden. Ende als die geswoeren eijn jaer dat vurs. ambocht regiert hebben, soe sullen sij mit Raide der gueden mannen van den ambocht en onssen gerichtz van Weert vurs. twee off drie andere setten in alle der voegen ende manyren als vurs. is. Voirt soe moegen die geswoeren voirs. mit Raide ons gerichtz vurs. alle Jair die Coeren meerderen ende minderen ende ordineren wie men dat ambocht halden sal. Ende wat Coeren die boven dat Cleyken gaen dair sullen wyr Jacop vurs. die twee deill aff hebben, ende dat derde deill sullen die geswoeren voirs. hebben voir horen arbeyt. Ende is die Coer eijn Cleyken den sullen die geswoeren vurscreven ouck hebben, alle coeren selve vytpenden. Ende off gemant dair teegen secht soe sall men die coeren vytpenden doin bij onssen boiden gelijk heerlicken gueden. Ind die geswoeren sullen rekenscraft doin vanden broeken onssen amptluyden inder tzeit sijnde als sij affgain off ontset werden. In getuycheniss der wairheynt haven wir onsen siegell ain diesen brieff doin hangen. Int Jair onss Heren dusent vierhondert vier int tsestich op Donderdach nae onsen lieven Vrouwendaeg Visitatio.

N. Desthinfelt (met paraphe)”.

Daar deze middeleeuwse tekst hier en daar moeilijk verstaanbaar is, volgt hier een verkorte omzetting in moderne tekst:

„Wij, Jacob, Graaf van Horne, Heer van Altena, van Montigny en van Cranendonk, maken aan allen, die deze brief zullen lezen of horen, bekend, dat wij mede namens onze nakomelingen aan onze goede timmerlieden van Weert het recht hebben gegeven, dat de leden van het ambacht in overleg met het gerecht (bestuur) van Weert 2 of 3 bekwame mannen mogen kiezen en aanstellen, die dit ambacht onder ede zullen besturen en het werk van de ambachtslieden op hun deugdelijkheid zullen onderzoeken. En deze 2 of 3 mannen zullen het timmerambacht naar best vermogen moeten leiden volgens de gewoonten en verordeningen in andere steden.

En wanneer deze gezworenen het ambacht een jaar lang hebben bestuurd, zullen zij in overleg met de leden van het ambacht en het gerecht van Weert 2 of 3 anderen aanstellen precies zoals hierboven gezegd is. Verder mogen de gezworenen in overleg met het gerecht van Weert elk jaar de boeten verhogen of verlagen en regelen hoe men het ambacht zal besturen. En van de boeten, die meer bedragen dan een „cleycken” = een kleine munt ter waarde van 7 „hollandsche” stuiver) zal Jacob voornoemd 2/3 deel voor zich mogen behouden en 1/3 deel mogen de gezworenen voor hun moeiten behouden. Bedraagt de boete slechts een „cleycken”, dan mogen de gezworenen voornoemd deze ook behouden en verder moeten zij zelf de boeten invorderen.

En als iemand niet gewillig is

Zegel van Graaf
Jacob I van Horne aan stichtingsoorkonde van 1464

zullen de boeten door de gerechtsbode ingevorderd worden, zoals dat ook gebeurt met goed, dat den Heer toekomt. En de gezworenen zullen bij hun aftreden aan de leden van het ambacht verantwoording van deze boeten afleggen.

Tot getuigenis der waarheid hebben wij onze zegel aan deze brief doen hangen in het jaar ons Heren duizend vierhonderd vier en zestig op donderdag na Onze Lieve Vrouw Visitatie”.

b. Het gilde-reglement.

Door deze stichtingsbrief hadden de timmerlieden van Weert dus officieel het recht ontvangen om zich tot een gilde te verenigen en met goedvinden van de stedelijke overheid eigen werkmeesters, overlieden of gezworenen te kiezen. Voor wat betreft de verdere inrichting en organisatie was bepaald, dat deze diende te geschieden overeenkomstig de regelingen in andere steden. Praktisch genoot het gilde een zekere autonomie en kon het eigen keuren en verordeningen maken en op de overtredingen er van boeten stellen. Hoe het Weerter Timmerambacht van dit recht gebruik maakte, zien wij in het reglement.

De oudst bekende tekst van dit reglement dateert van omstreeks 1611, in welk jaar het reglement in tegenwoordigheid van schout, schepenen, werkmeesters en achtmannen hierzien en bekrachtigd werd. Deze tekst bevindt zich in het „Amptboeck” (zie blz. 24 noot 2) en bevat 34 artikelen; door een later hand zijn nog twee artikelen bijgeschreven. Er is geen enkele logische of chronologische volgorde in de plaatsing der artikelen te bespeuren, terwijl sommige bepalingen ongeveer dezelfde strekking hebben. Naderhand zijn al de artikelen naar een vrij willekeurige volgorde van een nummer voorzien, welke nummering dezelfde is als de volgorde van het reglement in de „Oprechte Copije” (zie blz. 24 noot 3).

De navolgende tekst van het reglement is die van het „Amptboeck”; boven de artikelen is de hierboven genoemde nummering geplaatst. Een korte weergave van de inhoud van ieder artikel wordt terzijde gegeven. Uit de verschillende bepalingen is de gehele opzet van het gilde te reconstrueren; bescherming van de belangen van de producent, consument en algemeen welzijn spreekt uit dit alles.

Dit is alsuleke ordinantie vanden Timmerambacht als hon verleent is van machte mijns Genedige Heere van Weerde thoe Weerde bij consent der aemptluynen mijns genedige Heere ende bij geselschap des ambachts geordyneert:

Art. 1.

In den iersten een meester van den Timmerambacht, die wettige kinder heeft, die mach die kinder dat ambacht leeren ende vrijen vander leeringhe, maer als die meesters kinderen, die van binnen geseten sijn buyten haers vaders huysel selver meesterije ophalden willen, soe sullen sij geven twee pont was ende een proeffstuck maecken met sijn gerechtichheit, te weten: die achtman sullen hebben elck eenen dobbelen stuyver voer haren arbeyt, ende die werckmeesters oyck twee stuyvers ende daerbij die kruick, te weten vier vaemen biers. Ende der gheenre die sijns vaders meesterije opheelt die sal sijn proeffstuck maecken met sijn gerechtichheit ende anders en sal hij niet geven dan die kruyck, ende een ontbijt soe groet oft soe kleijn als denghenen die de meesterije aenneempt sal believe oft ses stuyvers in plaetze voer jeder man van de werckmeesters ende achtmannen.

Art. 28.

Item soe wie in een anders mans werck gheyt unde die ierste man niet betaalt en is soe sal die ierste man den lesten man dat werck doen verbieden met die werckmeesters. Unde werckt hij daer en boven, soe sal hij den iersten man sijn gelt geven, oft hij sal sijn werck laeten. Ende oft saeck waere dat hij dat niet en dede, oft niet doen wolde, soe sal men den laetsten pynden voer die somme die men den iersten schuldich is.

Art. 29.

Item soe waer die werckmeijsteren pijnden moeten, daer sullen sij hebben twee stuyver binnen inde stadt en inde voerstat. Ende soe sij buyten op die Heerschappen moeten gaan, soe sullen sij hebben vier stuyver. Ende oft saeck waer dat die geswoeren gemoveert waeren om te pynden op Leverroe oft op den Millert oft tot Neerweert oft Swartbroeck oft Tungelroe, dan sullen sij hebben sesz stuyvers.

Art. 31.

Item soe iemants van des ambachts wege gepandt zijnde binnen de acht daege nae de pandinge niet en betaelde maer zijne panden liet verstrijcken, sullen die acht mannen ten versuecke van partijen die selve panden moegen verwijzen om daer aen te verhaelen het gheene recht is.

Item dat alle die ghene soe vande werckmeesters des voerschreven ambachts gepandt worden, het sij van eenigh verdinght werck oft van dach hueren dat die gepanden sullen gehalden sijn haere panden te loessen.

Reglement van het Timmerambacht, met toestemming van de Heer van Weert en de ambtslieden verordineerd door het gezelschap van het ambacht.

Art. 1.

De wettige kinderen van een meester-timmerman zijn vrij van leergeld. Willen zij buiten het ouderlijk huis het timmervak voortzetten, dan moeten zij 2 pond was geven (voor het St. Joseph-altaar), een proefstuk maken en „de gerechtigheid” betalen n.l. 2 stuivers vergoeding voor elk der achtmannen en voor elke werkmeester en verder 4 vamen bier. Hij, die de timmerzaak van zijn vader voortzet, moet ook een proefstuk maken en een „gerechtigheid” betalen, maar is vrij van de levering van 2 pond was.

(Een sociale maatregel van het gilde voor de eigen leden. De kinderen van een gevestigde meester bezitten enkele voorrechten; zij hebben in tegenstelling met de andere gezellen geen toestemming nodig om zich zelfstandig te kunnen vestigen).

Art. 28.

Wie een andermans werk overneemt, terwijl de eerste niet betaald is, moet op aanzeggen van de werkmeesters met dit werk ophouden. Bij weigering zal hij gerechtelijk gedwongen worden om het loon aan de eerste te betalen.

Art. 29.

Als de werkmeesters beslag moeten gaan leggen of loon of boeten moeten invorderen, ontvangen zij in de stad of voorpoorten 2 stuivers loon, op de gehuchten 4 stuivers en in Leveroy, de Mildert, Nederweert, Swartbroek of Tungelroy 6 stuivers.

Art. 31.

Wanneer 8 dagen na het beslag leggen de schuld niet betaald is, mogen de achtmannen het in beslag genomen goed verkopen.

Zij, die door de werkmeesters aangeslagen worden hetzij vanwege een aangenomen werk hetzij vanwege het betalen van daglonen, zijn verplicht hun schuld in te lossen.

Art. 10.

Item dat men alle knechten onder het voers. ambt sijnde oft comende, haerluyder misbruyck den voers. ampt aengaende, gebot ende verbodt doen mach nae luyde des ambachtz boeck gelijk den meesters.

Art. 11.

Noch is verdraegen dat men alle dachhueren men den werckmeesteren uuytpenden sal die men niet en betaelt ende die des pijndens behoeven die sullen dan twee stuyvers verleggen. Ende die dat gelt van der hueren schuldich is die sal den betaelen.

Art. 12.

Item die eijn werckmeester sal den anderen tuygen, oft des van noede waere. Ende niemant en sal dat ambacht regeren dan nae luyde des hcoftbrieffs te weten met advis Scholtis ende Schepenen.

Art. 26.

Item altijt des Soendaechs nae beloeken Pinxtdach sal vergaderen dat geselschap vanden ambacht jaerlijcx in een huys daer die geswoeren dat verdingen. Ende soe wye op dyen voers. dach niet en quaeme, die sal gelden gelijk die anderen, die daer tegenwoirdich sijn, om den wylle dat men voer hon soe wel verdinght heeft als voer die anderen. Ende soe eenich van dat geselschap sich misbruycken medt woerden oft medt wercken, sal bruycken een ton biers gelijk der weerth tapt, ende dat tot erkenenis der achtmannen ende werckmeesters.

Art. 24.

Item soe wye sijn gelt vanden cost niet en betaelt ende hem moet penden voer den cost hij sij daer geweest, oft hij en sij niet daer geweest, daer sullen die werckmeesters ghaen en penden, en dan en cullen sij gheen profijt hebben van dat ambacht, en sullen haer gelt geven gelijk verdinght is meet den loen van werckmeesteren te weten binnen twe stuver, ende buyten vier stuver. Ende dyt heeft oyck dat geselschap van dat ambacht tsaemen belieft.

Art. 9.

Item oft sake waere dat een buytens oft reysende knecht hier quaeme wercken in knaepes stede ende had sijn ambacht in anderen steden geleert ende verricht het sij wat hantwerck dat hij dede, die mach enen maent sonder misdoen arbeijden maer wercken sij langer, soe sullen sij gehalden sijn te coepen het half ambacht.

Art. 13.

Item eijn man die eijn werck aengenoemen heeft te maecken ende gheyt uyt dat werck eer hij dat werck volmaeckt heeft ende die man die dat werck toekomt coempt tot den werckmeesters ende claeget hen dat desen man hem niet voldaan en heeft, gelyck hij hem beloeft heeft, dan sullen die werckmeesters ghaen en pijnden den man voer

Art. 10.

De knechten zijn evenals de meesters van het ambacht gebonden aan de voorschriften van het ambachtsboek.

Art. 11.

Het verschuldigde dagloon kunnen de werkmeesters gerechtelijk opvorderen. Hij, die het geding hierover aanhangig maakt, moet hiervoor 2 stuivers voorschieten, welke ten laste komen van de nalatige betalers.

Art. 12.

De ene werkmeester zal zo nodig voor de andere getuigen. Het ambacht moet bestuurd worden overeenkomstig de stichtingsbrief en met advies van het stadsbestuur (schout en schepenen).

Art. 26.

Op zondag na Beloken Pinksterdag zal het ambacht jaarlijks een vergadering houden. Hetgeen dan besloten wordt bindt ook de afwezige leden. Een naar het oordeel van de achtmannen of de werkmeesters onbehoorlijk gedrag wordt beboet met een ton bier.

Art. 24.

Ieder lid van het gezelschap moet zijn aandeel aan de jaarlijkse gilde-maaltijd betalen, ook als hij niet hieraan heeft deelgenomen. De werkmeesters zullen dit bedrag invorderen en hiervoor in de stad 2 en buiten de stad 4 stuivers vergoeding ontvangen.

Art. 9.

Een knecht, die buiten Weert het vak geleerd heeft en in Weert komt werken, mag hier slechts één maand als gezelschapswerkzaam zijn; daarna moet hij de helft van de inkoopsum van het ambacht betalen.

Art. 13.

Hij, die een werk ter uitvoering aangenomen heeft, moet het voltooien; blijft hij in gebreke, dan kan de opdrachtgever hem aanklagen bij de werkmeesters, die de nalatige ambachtsman beboeten met 10 stuivers en bij weigering om het werk af te maken de uitvoering ervan kunnen opdragen aan een ander. De meerkosten zijn voor rekening van de

thien stuyvers daer sij den vinden binnen den kloekenslach (rechtsgebied) van Weert, ende die werckmeesters sullen hem bevelen, dat hij den man voldoe gelijck hij belooft heeft van stonde aen. Ende oft saeck waere dat hij dat niet en dede oft den man niet en vermoechden binnen drye daegen, soe mach die man ghaen en setten ander timmerluyden in dat selfste werck, ende wat hij den timmerluyden meer geven moet, dan die vorste man dat werck aengenoemen had, dat sal die vorste man verrichten, en dat sullen die werckmeesteren den man vuytpenden het en waer eenighe noetsaeck of dat hij den man eenige teycht gegeven cost met recht.

Ende men sal verdingde loen vuytpenden gelyck dachhueren.

Art. 15.

Item dat gericht steyt dat die werckmeesteren sullen kiezen acht mannen die verstant hebben van dat ambacht die hun dat ambacht helpen regieren nae inhalt haer brieven ende nae inhalt omliggende steden.

Art. 16.

Noch is verdraegen dat men alle jaer kiezen sal tot werckmeesters eenen schrijnwercker oft eenen cuyper oft eijn raemeijker oft eijn timmerman nae luyde des hoofftsbrieffs.

Art. 14.

Item des Soendachs nae beloeken Pinxtdach in den jaere 1528 sijn vergadert dat gantse geselschap vanden ambacht meet consent des gericht, ende hebben eendrachtelick verdraegen en gesloeten dat een iegelick van dat ambacht bynnen desen clocken slach (rechtsgebied) hal gaen in die processie, als men ons lieff Vrouwe draecht unde dat Erweerdige heylige Sacrament unde Joseph hueren patroen. Unde soe wy dat niet en dede sal broecken vijff stuver der broederschappen. Ende die schut is die en sal hier niet in gehalden sijn. Ende die van Neerweert sullen Soendaechs met omgaen ende sacraments dach niet.

Art. 7.

Item noch is verdraegen met consent scholtyt ende schepenen der stadt Weert dat eijn buyten man die dat ambacht hier tot Weert begeert te coepen, die sal geven sees brab. gulden ende twee pont wasz. Ende cenre die begeert te leeren, die sal geven drye gulden ende een pont wasz. Ende wanneer hij meester werden sal dan sal hij die ander helft geven, ende sal zyn proeffstuck maecken, ende gheven die gerechticheyt medt die kruyck.

Art. 8.

Item noch is geordineert ende verdraegen dat eijn borgers soen die ambacht leeren wilt, sal gheven eenen daler ende een pont was, ende als hij meester werden sal dan sal hij noch eenen daler geven met een pont wasz, en maecken sijn proeffstuck medt allen gerechticheyt.

eerste ambachtsman, tenzij deze gegronde redenen had om het werk niet af te maken. Dit bedrag zal door de werkmeesters indien nodig gerechtelijk ingevorderd worden, op dezelfde wijze als dit geschiedt met het dagloon (zie art. 11). (Een bepaling ter bescherming van de belangen van de consument).

Art. 15.

De werkmeesters zullen acht deskundige ambachtsmannen kiezen om overeenkomstig de inhoud van de stichtingsbrief en de gebruiken in naburige steden met hen het ambacht te besturen.

Art. 16.

Overeenkomstig de stichtingsbrief moeten elk jaar tot werkmeesters gekozen worden een schrijnwerker of een kuiper of een radmaker of een timmerman.

Art. 14.

Op zondag na Beloken Pinksterdag van het jaar 1528 heeft het gezelschap in vergadering bijeen met toestemming van het gerecht bepaald, dat ieder lid, zich bevindende binnen het rechtsgebied van Weert, mee moet gaan in de processies op straffe van 5 stuivers boete aan de broederschap. Wie lid is van een schuttersgilde is niet gebonden aan deze bepalingen. Die van Nederweert zullen op zondag meetrekken, maar niet op Sacramentsdag.

(Een bepaling, die wijst op het godsdienstig karakter van het gilde).

Art. 7.

Met toestemming van schout en schepenen van Weert is bepaald, dat een niet-inwoner, die zich als meester-timmerman te Weert wil vestigen, 6 gulden brabant en 2 pond was moet betalen en een leerling 3 gulden en 1 pond was; wordt deze later meester, dan moet hij de tweede helft betalen, een werkstuk maken en „de gerechtigheid met de kruik” schenken.

Art. 8.

De zoon van een Weerter ingezetene, die het timmerambacht leren wil, betaalt een daalder en een pond was; wordt hij later meester, dan betaalt hij opnieuw een daalder en een pond was, verder moet hij dan een proefstuk maken en „de gerechtigheid” voldoen. Een meester mag

Ende een meester en sal maer eenen leerjongen jaers leeren oft hij sal broecken sesz gulden.

Art. 2.

Item noch is geordineert ende verdraegen met consent als boven soe wye begeert meester te worden van dyt voerschreven ambacht sal eijn proeffstuck maecken tot den werckmeesters prijs waerbij dat men bekenen mach dat hij meester is. Ende als dyt voerschreven stuck werck geprobeert weert, sullen hebben die werckmeesters ende achtmannen van dyt voerschreven ambacht jeder twee stuver voer haeren loen met een ontbijt in vuegen boven verhaelt in den eersten articul.

Art. 3.

Item noch is verdraegen dat eijn schrijnwercker sal maecken tot een proeffstuck eyn trijnsoer. Ende een cuyper sal maecken een bier ton met een botterstang. Ende eijn raemeijker sal maecken eijn rat. Ende een timmerman eijn cruys vinsterbancck met dobbel angen, buyten en binnen gerabat om binnen raemen in te zetten. Ende eijn stoeldreyer sal maecken eijn seytelstoel.

Art. 17.

Item noch is verdraegen soe iemant van desen voersz. ambacht in eennich werck weer, ende datselvighe niet op en maeckden ende daerboeven in eijn andermans werck bevonden weert, denselvigen sal men sijn werck verbieden ende soe duck ende menichmael als men denselven werckende bevint. Daerenboven sal die bruecken thien st. tot allen reysen, ende dat tot profijt des Heeren ende den ambacht nae luyde des boecks.

Art. 18.

Item noch is verdraegen soe wye die werckmeesters ende acht mannen doet vergaderen om des ambachts wille, die sullen jeder inleggen vijfthien stovers ende dat op die costen van ongelijcken ende te verbeuren bij den ghenen die gecondemneert sal worden een pont wasz tot proffijt des altaers.

Art. 25.

Noch is verdraegen wanneer die geswoeren werckmeesters ende achtmannen een ure gestympt hebben, om eenigen twyst oft tweedracht te middelen ende datt niet en kommen op dieselvige ure sullen bruecken vijff stuver.

Art. 27.

Noch is verdraegen als dat ambacht vergadert is ende hebben met malcanderen te spreekken dat niemand iemant inbrengen en sal bij geselschap die van dat handtwerck niet en is, oft hij sal bruecken vijff stovers.

per jaar slechts één leerling in dienst hebben op straffe van 6 guldens.

Art. 2.

Met toestemming van schout en schepenen is bepaald, dat men om meester te worden een werkstuk moet maken volgens opgaaf van de werkmeesters. De werkmeesters en de achtmannen ontvangen voor hun werk als keurmeester elk 2 stuivers en een ontbijt zoals boven in artikel 1 is meegedeeld.

Art. 3.

Voor een schrijnwerker is als werkstuk voorgeschreven het maken van een tresoor of kast, voor een kuiper een bierton en een boterkarn, voor een radmaker een (wagen)rad, voor een timmerman een kruisvensterraam en voor een stoelenmaker een zetel.

Art. 17.

Een ambachtsman, die het eerste werk niet voltooit en intussen een tweede werk onder handen neemt, betaalt bij constatering daarvan telkens 10 stuivers boete.

Art. 18.

Wie de werkmeesters en de achtmannen terwille van het ambacht bijeenroept, moet 15 stuivers geven, welke tesamen met een pond was voor het gilde-altaar betaald moeten worden door hem, die het geschil verliest.

Art. 25.

Verschijnt iemand niet op de tijd, door de werkmeesters en de achtmannen bepaald voor het regelen van een geschil, dan verbeurt hij 5 stuivers.

Art. 27.

Op de vergaderingen van het ambacht mag men geen niet-leden meebrengen op straffe van 5 stuivers boete.

Art. 6.

Noch is verdraegen dat niemant wijsen off helpen en sal met woerden oft met wercken eenige die sijn proeffstuck begeert te maecken oft hij sal bruecken een ton biers ende dat staet op vernemen.

Noch is verdragen soe wye dat ambacht heeft doen vergaderen, ende die achtmannen hebben die saecke verhoert van beijden sijden, ende hebben haar oordeel gegeven, eenige die onbehoerlicken daerop spraecke oft smaede sal mogen alhier voer den gerichte met recht aengesproecken worden.

Art. 5.

Noch is verordyneert soe wye sijn proeffstuck begeert te maecken die sal comen bij die geswoeren, ende stimmen haer den dach wanneer hij bestaen sal, op dat hunder een altijd bij hem sijn mach om te weten oft hij 't selver gemaect heeft, ende dien sal hebben twee stuyvers daechs voer sijnen loen want hij sijn werck verschuyven moet.

Art. 19.

Noch is verordineert dat alle man sijn eijgen werck mach maecken maer gheen werck vercopen en mach noch verdinghen. Maer soe dickmaels als die geswoeren vernemen kunnen dat sij huer werck vercocht hebben, bruecken sij aen ellick werck thien stuyvers die niet in dat ambacht en sijn.

Art. 20.

Noch is verordineert soe jemant waer werckende onder die Heerlicheijt van Weert ende dat ambacht niet verricht en heeft ende die geswoeren hem vinden werckende, ende hem dat ambacht verbieden ende nae dat verbot hem vinden oft vernemen werckende, dan sal hij bruecken t'aller tijt thien stuyvers.

Ende soe daer eenige onvrije quaemen wercken in die Herlicheijt van Weert, ende die geswoeren niet en vinden, dat staet op vernemen medt die waerheyte, dan sal hij bruecken soe meenigen dach thien stuyver als sij vinden kunnen dat hij geworckt heeft.

Art. 21.

Noch is verordyneert soe een meester een werck verdinght heeft, ende gaet uut dat werck eert volmaect is oft en maecken niet op den tijt gelijk hij dat beloeft heeft, ofte acht daegen onbehindert, ende daer comen claechten aen die geswoeren, soe sullen die geswoeren gaen bij den man, ende seggen hem dat hij den man voldoe ende verbieden hem sijn werck, unde want hij dat niet en doet, soe sal hij bruecken nae dat verbot alle daege thien stuyver, und die thien stuyver sal men vuytpynden, ende dat tot profijt vanden Heer ende die geswoeren, te weten twee deijl voer den Heer ende eijn deijl voer die geswoeren.

Art. 4.

Noch is verordyneert dat een iegelijk die sijn proeffstuck gemaect heeft om te proberen van die achtmannen salt brengen inde stadt in een huys van die geswoeren oft daer die geswoeren hem verscheijden.

Art. 6.

Niemand mag hem, die een werkstuk maakt, aanwijzingen geven of met woorden of daden helpen. Hierop staat als boete een ton bier.

Wie zich over een door achtmannen genomen beslissing onbehoorlijk uitlaat, kan voor het gerecht gedaagd worden.

Art. 5.

Wie zijn werkstuk wenst te maken, zal met de beëdigde werkmeesters een dag hiervoor afspreken, opdat een van hen daarbij tegenwoordig kan zijn om toe te zien, dat het werkstuk eigenhandig gemaakt wordt; daar de werkmeester zijn eigen werk moet uitstellen, ontvangt hij 2 stuivers vergoeding per dag.

Art. 19.

Verder is verordonneerd, dat niet-leden wel voor zich zelf mogen werken, maar geen werk mogen verkopen of aannemen; voor elk verkocht werk verbeuren zij 10 stuivers.

(Uit deze alleen verkoop door het ambacht spreekt het monopolistisch karakter van het gilde).

Art. 20.

Wordt een niet-lid in de Heerlijkheid Weert aangetroffen, die het timmermansvak uitoefent, dan zal hij na gewaarschuwd te zijn 10 stuivers verbeuren.

Als een onvrije meester in de Heerlijkheid Weert werkt zonder voorkennis van de gezworenen, verbeurt hij bij het vernemen daarvan voor elke dag, die achterhaald kan worden 10 stuivers. (Opnieuw blijkt hier het monopolistisch karakter van het ambacht. Om de eigen leden te beschermen tegen concurrentie is het niet-leden verboden in Weert het timmerambacht uit te oefenen).

Art. 21.

Als een meester een aangenomen werk in de steek laat of het niet op tijd aflevert of 8 dagen laat liggen, en de opdrachtgever doet hierover zijn beklag bij de gezworenen, dan zullen deze hem bevelen het werk af te maken. Na deze waarschuwing verbeurt hij iedere dag 10 stuivers ten voordele van de Heer (2/3 deel) en de gezworenen (1/3 deel). (Zie ook artikel 13 en 17).

Art. 4.

Wie een proefstuk vervaardigd heeft, moet dit ter keuring door de achtmannen brengen in een huis, door de gezworenen aangewezen.

Art. 22.

Noch is verdraegen ende verordyneertt als boven dat niemand die onder het handtwerck niet en gehoirt gheijn speijcken oft kuijpholt oft eenich holt klyeven oft breeken en sal off te vercoopen, dat den ambacht lettelijck sijn sal, die sal bruecken alletijt vijfthien stuvers ende dit al op vernemen.

Art. 23.

Item noch is verdraegen met consent des gantschen geselschap, dat soe wanneer dat ambacht teert op haeren gesetden dach, dat alsdan gheen onvrijen die onder het timmerampt niet en zijn en sullen daerbij comen ut haer eygen autoriteyt, oft sullen bruecken tot allen tijden een ton biers, unde wanneer den dach van het teeren is, soe en sal oyck niemantz eenige vreemden in sijn plaetse seynden, daer hij selve niet gecomen en kan oft sal bruecken als boven verhaelt ende stat tot correctie der achtmannen.

Art. 30.

Noch is verdraegen dat soe eenige parthijen beleijdinge oft visitatie van werckmeesters ende achtmannen souden begeren te doen in saecken den ambacht aengaende, dieselvige parthijen sellve sullen moeten doen binnen een halff jaer nae datum dat het voerschreven werck volmaeckt sal sijn, op pene van daernae gheen verrichtsel te hebben.

Art. 32

Und sullen die voerz. werckmeesters ende achtmannen in sulcke visitatie oft beleydinghe voer hunne moeyten hebben binnen der stadt ende voersteden ellick twee stuvers ende buyten op de Herschappen vier st. Ende op Leveroy, op de Millert, Nederweert, Swartbroek oft Tongelroy sesz stuvers.

Art. 33.

Noch is verdraegen dat alle vreemdbden ende anderen die het ambacht alhier sullen ccopen gehalden sullen zijn den eijdt te doen, dat in cas sij buyten dese Heerlicheyt comen te vertrecken altijt sullen compareren daertoe versocht sijnde ende alhier voer den ambacht terecht staen in saecken den voersz. ambacht aengaende.

Art. 34.

Noch is bij advis van mijn Heer Gouverneur, Scholteten, Rentmeester, Borgemeesteren, Schepenen ende gecoren der stadt Woert geresolveert ende geordineert dat van nu vortan gheene werckmeesters van eenige ambachten binnen deser voersz. stadt in hun ambacht ontfangen sullen eenighe persenen ten sij dat sij ierst ende voer al geven eenen leeren emmer tot behoeff der gemeijnten, ende den sal men leveren op die schepen camere al eer sij int voersz. ambacht moegen ontfangen worden op pene van te verbueren hun voersz. ambacht. Actum tot Weert den

Art. 22.

Wie niet tot het ambacht behoort, mag geen hout voor spaken of kuipen klieven of verkopen, wat ten nadele is van het ambacht; bij constatering hiervan zal hij telkens 15 stuivers verbeuren.

Art. 23.

Met goedvinden van het gehele gezelschap is bepaald, dat op de teerdag geen onvrije meesters op eigen gezag aanwezig mogen zijn en dat men geen plaatsvervanger mag sturen. Op beide overtredingen staat een boete van een ton bier.

Art. 30.

Wanneer partijen een onderzoek van een afgeleverd werk wensen door de werkmeesters en de achtmannen, zullen zij dit binnen een half jaar na voltooiing van het werk moeten aanvragen op straf van anders geen verhaal te hebben.

Art. 32

De werkmeesters en de achtmannen ontvangen voor een onderzoek binnen de stad en de voorpoorten elk 2 stuivers, buiten op de gehuchten 4 stuivers, op Leveroy, de Mildert, Nederweert, Swartbroek of Tungelroy 6 stuivers.

Art. 33.

Bij de intrede in het ambacht moet de eed afgelegd worden, dat men, ook wanneer men de Heerlijkheid weer verlaten heeft, op verzoek steeds voor het ambacht zal verschijnen om in een of andere zaak het ambacht betreffend te getuigen.

Art. 34.

Met goedvinden van de Gouverneur, schout, rentmeester, burgemeesters, schepenen en gecorens der stad Weert is bepaald, dat de werkmeesters voortaan geen nieuwe meesters in het ambacht zullen opnemen vooraleer deze ten behoeve van de gemeente een leren (brand)emmer hebben geschonken, af te geven op de schepenkamer.

Besloten te Weert, 12 januari 1607 in tegenwoordigheid van Rut Diericx, Thijs Didden en Jan Laurensen als werkmeesters.

XII Januarij ao 1607 in presentie Rut Diericx, Thijs Didden ende Jan Laurensen als werckmeesters.

Ter ordonnantie van de Heeren voersz.

Nicol. Heyzen, secr. m.s.

Ende sullen alle die voersz. punten ende articulen gehalten ende geobserveert worden bij provisie ende der tijt toe, dat men uuyt wettigen redenen anders soude moegen ordineren oft daer inne sal versien worden alles vermag die brieven bij de voers. Heeren gegeven.

Und sullen die voersz. articulen den geheelen ambacht daertoe geroepen ende vergadert sijnde claerlijcken voergelesen worden allen jaer alst geselschap vergaderen sal.

Aldus van nieuws oversyen ende gesloeten in presentie scholtis, schepens, werckmeesters ende achtmannen den sevenden Junij Ao XVIc elff.

Art. 35.

Ao 1618 den XI Julii is verdraegen met advis scholtis, schepenen, werckmeesters ende achtmannen van den timmerambacht dat van nu vortaeen alle meysters die eenige knechten int voersz. ambacht sullen aennemen om tselve te leeren oft tselve te exerceren, gehalten sullen zijn sullx den werckmeesters te kennen te geven binnen vierthien daegen na datum dat sij den vors. knecht sullen aengenoemen hebben op de peene van ses gulden, voer den Heere twee deijl ende voer 't ambacht eijn deijl ende sullx bij provisie ende tertijt toe anders daerinne versien wordt.

Leren brandemmer
(Gemeentemuseum Weert)

(Bevestiging van het reglement 7 juni 1611).

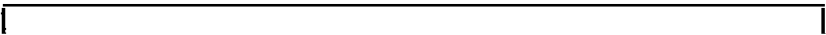
Zolang niet anders besloten wordt op de wijze zoals in de stichtingsbrief is voorgeschreven, moeten al de voorafgaande punten en artikelen worden nageleefd.

En al deze artikelen zullen elk jaar duidelijk worden voorgelezen op de vergadering van het gehele ambacht.

Aldus opnieuw vastgesteld in tegenwoordigheid van schout, schepenen, werkmeesters en achtmannen op 7 juni 1611.

Art. 35.

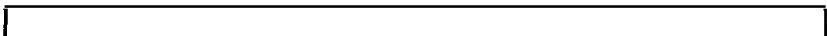
Op 11 juli 1618 is met advies van schout, schepenen, werkmeesters en achtmannen besloten, dat meesters, die knechten aannemen, voortaan hiervan binnen 14 dagen moeten kennisgeven aan de werkmeesters op straffe van 6 gulden boete waarvan $\frac{2}{3}$ deel de Heer toekomt en $\frac{1}{3}$ deel het ambacht.

Art. 36.

Item noch is geordonneert ende gesloten met advys scholtis, rentmeester, borgemeesteren ende schepenen der stadt Weert dat als wanneer den ambachtsman in ehe-stoel sittende compt te overlijden, dat deselve weedue blijvende ongehout 't voers. goet ambacht maeg oeffenen, exerceren, ende genieten haer leven gedurende, min nocte meer dan oft den ehestoel noyt gebroocken en waere geweest ende bij soo seer oft dusdanige weedue quaeme te herhouwen, aen enige man die gheen ambachtsman en waere, soo vervalt sij van haar privilegie en kan het ambacht niet exerceren tensij en hebbe ierst gecocht het ambachte oft gewonnen het gemoede. Actum den XXXen October Ao XVIIe tweentwintich. In presentie Mr. Matthijs Didden den allden, Severijn Tulmans ende Gielis Laurensen dye tijt als werckmeesters. Ter ordinantie van Heeren voors.

M. Deckers, secret. D.D.D.

Art. 36.

Met advies van schout, rentmeester, burgemeesters en schepenen der stad Weert is bepaald, dat bij overlijden van de man de weduwe, zolang zij niet hertrouwt, het ambacht mag blijven uitoefenen. Hertrouwt zij met iemand, die geen lid is van het ambacht, dan vervalt dit privilegie tenzij zij het ambacht heeft gekocht of met toestemming verkregen.

Besloten 30 oktober 1622. In tegenwoordigheid van Mr. Matthijs Didden de oude, Severijn Tulmans en Gielis Laurensen als werkmeesters.

(Een sociale maatregel ten behoeve van de eigen leden).

UIT HET KASBOEK VAN HET GILDE VAN SINT JOSEPH

Het weerter Timmerambacht of Gilde van Sint Joseph heeft meerdere eeuwen angstvallig toezicht gehouden op aflevering van behoorlijk timmerwerk; toch is vrijwel niets bekend over hetgeen door de weerter timmerlieden in hun vak gepresteerd is. De oude documenten zeggen daarover niets.

Het gezelschap van erkende meester-timmerlieden heeft voor het nageslacht weinig aan de weg getimmerd. De meester-timmerman arbeidde voor zijn eigen onderhoud en wist zich hierbij beschermd door het Timmerambacht.

De privilegiebrief van graaf Jacob en het reglement van het Gilde van Sint Joseph waren de 2 pijlers waarop zijn timmerwinkel rustte. Hierdoor wist hij zich gevrijwaard voor concurrentie van buiten. Van een coöperatieve samenwerking overeenkomstig de leuze „eendracht maakt macht” is geen sprake. Het Timmerambacht was in feite een vereniging zonder winstbejag. De inkomsten die het Timmerambacht beurde bestonden uit hetgeen betaald moest worden om als leerling aangenomen te kunnen worden en om als meester erkend te worden of zich als zodanig in te kopen; verder uit de inbreng van de in het reglement vastgestelde boetes. Het grootste deel ervan moest echter aan de Heer worden afgedragen.

Toch heeft het Timmerambacht vanaf het begin goed geboerd. Reeds in 1528 beschikt het minstens over een kapitaaltje van 100 hornse guldens dat tegen een rente van 6% door „*Gillis de Cuepere ende Jacob Bottelierssoen als Sint Joeseptsmeesteren in behoeff Sint Joesepts altairs binnen Weert*” wordt uitgeleend aan Maximiliaen Claessoen van Bruggen met als onderpand een „*baende gelegen in Hushoeven*”.

Deze schuldbekentenis, vastgelegd op een perkamenten-oorkonde met aanhangend schepenzegel in groene was, ge-

dateerd „op *Sinte Anthonisdaich*” is getekend ten overstaan van de 6 met name genoemde schepenen van Overweert.

Over de herkomst van dit kapitaaltje staat niets opgetekend. De obligatiebrief van 1528 is het oudste getuigenis voor het bestaan van een gilde-altaar ter ere van Sint Joseph, de patroon van het weerter Timmerambacht. Dit altaar kan de bank of financiële beurs van het gezelschap genoemd worden. De financiële zorg voor het innen van de jaarlijkse renten en pachten was toevertrouwd aan twee broedermeesters, die — deel uitmakend van de achtmannen — bij het jaarlijks rouleren „afrekenden” ten overstaan van het bestuur van het Timmerambacht. Een gift voor het Sint Joseph-altaar wordt slechts eenmaal vermeld; deze schenking van 1709 staat ingeschreven tussen blanco-bladzijden van het oudst bewaarde kasboek, lopend over de periode 1531 tot 1578.

„Alsoo heft Wijllem Jorissen als werckmester dijmal sinde onder het tijmerambacht met sin huijsvrouw Maij Leisen van Hanont noch in haer leven sinde gemacht een somme van vijftewijntich gulden. Welcke vijftewijntich gulden gegeven sin voor onse autae van S. Joseph om dij ten allen tijd inployert te worden omde met den te versiren den v(oorschreven) autae. Het welke voldae is. Als dato 1709 den 27 Januarij”.

Wat er financieel „gebeurd” is door het weerter Timmerambacht, staat opgetekend in de 4 papieren handschriften, elk met perkamenten omslag, respectievelijk lopend over de periode 1531—1578 (hs. no. 1); 1578—1600 (hs. no. 2); 1601—1700 (hs. no. 3) en 1701—1796 (hs. no. 4).

Tesamen met enige losse documenten zijn deze 4 handschriften de vrijwel enige bronnen die iets illustreren aangaande de ontplooidde activiteit. Deze 4 pacht- en rente-boeken, die achtereenvolgens in gebruik waren, kunnen globaal het „kasboek” van het weerter Timmerambacht genoemd worden. Het geeft inlichtingen over de jaarlijkse financiële afrekening, waarbij dan dikwijls ook de namen van de 2 broedermeesters, en later ook die van de 2 (of 3) werkmeesters, vermeld worden. De namen van de achtmannen worden slechts enkele keren genoteerd, hoofdzakelijk na 1700.

In de eerste twee kasboeken — dus vóór 1600 — wordt de vervaldag voor de betaling van de pacht of de rente gewoonlijk aangeduid met een heiligenfeest, soms ook met een (gedeel-

telijk) profaan feest, zoals bijvoorbeeld „Roererkermis”, of met de naam van de maand. Uit het oudste kasboek mogen hier een paar citaten volgen.

„Item synt Joseph broedermester hebben gerekent int jaer van xxxiii (1533) met Peter Lenners sondach nae onser lieven vrouwen croetvighe dach (15 aug.) doen blef hij sculdich 1 maer (malder) rogghen daer geven 11 brab(antse) gulden.

Item synt Joseph broedermester hebben gerekent int jaer van xxxvi met Jack Teysken op synt lauverlijns dach wes hij sculdych blef viii hoers gulden en v st(uiuers)”.

Zo hebben de broedermesters in 1535 „gerekent in den ycrsten dach ynden gerse maent met Mans Hanssen Mevys soen doen hy betalt allen verscenen rynten die hy sculdich was; synt merten nest komende dan verschynt wederom een pacht”.

In 1541 heeft Willem Geerlincks fl. 50 geleend tegen een jaarlijkse rente, „*een baete*” van 3 hornse gulden, dus tegen 6%. „*Hy gheloeft altijt op weertermercktrecht te guijen als die broermeisters willen sullen*”. Bij hetgeen in 1576 uitgegeven is wordt een stuiver „*van mertrecht*” vermeld. In dat jaar is bij Nielis Besteyken voor de maaltijd 5½ brabantse gulden betaald. De verteringen op de jaarlijkse vergaderdag („*Son-daechs na beloeken Pinxtdach*”) zullen wel betaald zijn van het geïnde geld van pachten en renten.

Blijkt uit de gegevens, vervat in dit oudste handschrift, dat het weerter Timmerambacht ten behoeve van het Sint Josephaltaar een kapitaaltje beheerde in de vorm van een 12-tal pachten en renten, over de situatie van het ambacht zelf worden geen mededelingen verschaft. Ook het volgende kasboek de periode 1578—1600 bestrijkend, is wat inhoud en strekking betreft van een vrijwel zelfde inslag. Na de inschrijving van een 12 posten van pacht en rente, waar tussen telkens een aantal blanco-bladzijden zijn vrijgehouden voor de jaarlijkse bijschrijving, volgt achterin het batig saldo van hetgeen door de broedermeesters jaarlijks is overgeleverd. Slechts enige keren wordt de rekening en verantwoording van „*dat ontfanck*” en „*dat utgeven*” gespecificeerd aangegeven. Ter illustratie volgt hier de afrekening van omstreeks 1595:

„*Dat ontfanck*

Heindrick van Dael 23 st(uiuers)

Frans Jorissen 3 gulden 1 halven, 2 st.

Fien Hensken 2 gulden
Hein Truien 13 st.
Jan Karis 3 gld. 1 halven, 2 st.
Houtappel 2 gld. 1 halven, 2 st. 1 half
Merij Meister Peters 4 gld. min 5 st.
Jan Vertomen dochter 3 gld. 1 halven, 2 st.
Rein van Buel 2 gld. 1 halven
..... 3 gld. 1 halven, 2 blancken
Jan Paestijkens 36 st.
Lem Moren 1 gld.

Dat utgeven

In den iersten in de Kroen 4 gld.

Op Lichtmis aen de kerssen 6 st. 1 oert

Noch int Heert verdroncken 25 st. doen wi ut waren gewest manen ende wij beroepen waren

Noch sij(n) wi noch ens gewest manen verdroncken 5 st.

Noch verdroncken 4 vanen doen wi Heer Jan gelt gaven

Noch sint Josephdach inde kerck ghegeven 9 st.

Noch betalt aen Heer Jan geven 17 gld. min 5 st.

Sijnt Josephdach seesden halven gld. ende 2 st. aen de maeltijt

Nae der maeltijt 2 gld. 1 halven

Noch 17 st. voer de vrouwen

Noch 4 vanen doen wij ons verdingden.

Noch 3 st. van de luchtters te scuren

Noch 3 st. verdroncken te Jan Karis doen wi ut gewest waren manen

Noch 4 st. aen Lobben betalt van pinden van Jan Karis ende Hein Truien

Noch 6 st. min 1 ort van de torssen te maken

Noch 2 kannen verdroncken doen wi in den omganck waren gewest

Uit deze gedetailleerde afrekening van omstreeks 1595 blijkt dat niet alles opgeteerd werd. Toen de broedermeesters Jan Neyen en Sill Vaes in 1582 „gerekent” of „haer rekenschap gedaen” hebben in tegenwoordigheid van de achtmannen en de werkmeesters „soe isser noch overbleven in behoeff van ambacht sees en sestisch hoers gulden en ene halven als stont die voorschreven was”. In 1593 is er fl 76 gulden overgebleven; in 1597 wordt het restant aangegeven in brabantse guldens, namelijk: 42 gulden brabantse en acht stuivers.

Ofschoon het beeld dat men zich kan vormen over de positie van het Timmerambacht te Weert voor 1600 weinig omljnd is, toch kan aan de hand van de 2 genoemde kasboeken besloten worden dat het ambacht goed geboerd heeft. De oorlogssituatie

tussen Spanje en de Staatsen heeft naar onze mening deze kas niet veel nadeel berokkend. Met het wegvallen van het grafelijke overheidsbestuur door de ondergang van de van Horne's (1568 onthoofding van Philips van Montmorency) verandert de positie van het ambacht practisch niet tegenover het wereldlijk gezag. Als plaatsvervanger van de Heer of Vrcuwe van de Heerlijkheid Weert treedt na 1600 de rentmeester en de schout (scholtis) op. Men kan zelfs zeggen dat de gilden en ambachten in het algemeen meer afhankelijk worden van het stedelijk bestuur (burgemeesters, schepenen en de gecorens) kortweg de magistraat genoemd. Anderzijds wordt de maatschappelijke positie van het ambacht ten opzichte van de burgers vaster omljnd. In de bepalingen of ordonnanties, uitgevaardigd „*met advys scholtis, rentmeester, borge-meester ende schepenen der stadt Weert*” komt dit alles tot uitdrukking. Enige van deze bepalingen zijn aan het reglement toegevoegd en opgenomen in het zogenaamde „*Amptboeck*” of wel neergeschreven in het kasboek, opnieuw begonnen in 1601.

Dit derde kasboek opent met de volgende mededeling: „*Anno 1601 den 14 dach october sa(!) is gemaect dit boeck te weten vant Timmerambacht en de elven vant S. Joseph om alle schulden op te manen en te bueren die den timmerambacht aengaen*”.

Ook in dit handschrift, bestrijkend de jaren 1601 tot 1700, zijn wederom telkens blanco-bladzijden gereserveerd voor het later bijschrijven van betaalde pacht en rente. Vanwege de familienamen die genoemd worden volgt hier een overzicht van de in 1601 ingeschreven pachten.

Geert Truijen

*op Laer geldt een halfmalder
roggen des jaers, welck verschint
S. Marten. - Anno -99- heeft hij
betaelt.*

*Tijs Bullens alias Waembert (later bijgeschreven: „Nu Tijs van Acht”)
Die geldt den ambacht des jaers
5 Hors gulden ende vervalt op den heijlighen Paesdach.
Heeft betaelt anno 1599.*

HENRIJCK VAN DAELL

*En geldt den ambacht van die Timmerluij des jaers - 15 st(uivers) -
ende vervallt op Sinte Mertensdach. Is betaelt eene pacht anno - 99 -.*

BEELKEN VAN BUELL

*Die geldt des jaers den Timmerambacht - 18 st(uivers) -
ende het vervalt den 18 dach inden Aprill.*

Sy heeft betalt anno - 99 - een pacht

JAN STUETENS

*Moet geven eenen pacht aen dat timmerambacht des jaers 6 Hors gulden
hetwelck vervalt op S. Mertensdach. Betaelt anna 1600.*

MERREKE MEIJSTER PETERS

*Geldt den Timmerambacht des jaers vier gulden myn vijff st(uivers)
hetwelck vervalt op S. Andriesdach. Anno - 99 - betaelt.*

LEM MOOREN

*Geldt den ambacht van de Timmerluij des jaers eenen pacht van 6
Hors gulden ende vervalt S. Mertensdach. Anno 1600 betalt.*

ITEM MATTEN VELTENS

*Geldt des jaers den ambacht van die Timmerluij eenen pacht van 6
Hors gulden ende vervalt op S. Merten.... Peter Vincken erff op*

Betalt anno 1600.

JAN HERSELEERS

*Geldt des jaers den ambacht van die Timmerluij eenen pacht van -
36 st(uivers) ende vervalt inden Meij.*

(ook de achterstallige jaren van 1597 tot 1601 worden er bij vermeld).

JAN KARIS

*Geldt den Timmerambacht des jaers eene pacht - 6 Hors gulden
ende vervalt op St. Toenisdach. Betalt anno - 99 -.*

HENRIJCK HOUTAPPELS

*Geldt den Timmerambacht eenen pacht des jaers van eene halven
(later doorgestreep en vervangen door „vier gulden min vijff stuivers)
ende verschint den - 1 - Jannuarij.*

De volgende ingeschreven pachten dateren van later datum.

**JAN DENISSE JACOB MENIS SALIGER 1609 - 3 gulden ende vervalt
op Sinte Josepdach.**

MEIJSTER JACOB moet des jaers geven aen dije broderschap van
Sinte Josep 13 stuivers een halff.

LEEM VOSSEN OP LOKEN

*Ghelt die timmerambacht eene pacht des jaers van 3 gulden ende vervalt
den 1 Januarij Anno 1638.*

*Jenne Besteijkens heeft vanaf 1601 betaald. (Vanwege de
verminking van de bladzijde is het bedrag onbekend).*

Behalve de bovengenoemde namen komen in dit handschrift
ook talrijke andere namen voor, daar door aflossing of over-
dracht vanwege sterfgeval enz. de pachten overgingen op
andere personen.

Dit blijkt heel duidelijk uit „*Dijt ijs den lijst van St. Joseph*”
welke op bladzijde 111 van dit handschrift gegeven wordt en

naar onze mening gedateerd moet worden tegen het einde van de 17e eeuw.

Terwille van de namen die genoemd worden laten we deze lijst van 11 posten hier volgen:

<i>Gijsbert Rubbens</i>	3 gld. 15 st.
<i>Lennaert Knapen</i>	4 - 10 st.
<i>Jan Verheijen</i>	4 -
<i>Maghijl Boeijen</i>	2 - 5 -
<i>Coernelijs Prijensen</i>	2 -
<i>Peter Truijen op Voracker</i>	18 -
<i>De weduwe Fernans Brusselaer</i>	13 - 2 ort
<i>De weduwe Matijs Brous</i>	10 - 2 ort
<i>De weduwe Sijl Boule op Laer</i>	10 -
<i>Tuenis van Waesenbergh</i>	4 - 2
<i>De huijs plaets van de</i>	36 -

Op de bladzijde naast bovenstaande lijst wordt een dergelijke lijst aangetroffen. Zoals het opschrift luidt is deze gemaakt om de tegenwoordige namen aan te geven.

„Erfpagten van St. Joseph welcke P. Verschuieren heeft overgeset van de oude namen op de tegenswoordigen in het jaer 1775 als hij outsten werckmeester was onder eedt staende.

<i>Het huijs van Gijsbert Rubbens in de Beeckstraet, nu de kindere van Gerart van der Pijpen</i>	3 (gld.)	15 (st.)	0 (ort)
<i>De plaets van Pater Truen op Vracker, nu Peter Stroeck</i>	0	18	0
<i>De wed. Servaes Brusselaers een stuck lant in den acker, nu de kindere van Martinus van Sonsvelt</i>	0	13	2
<i>Op het huijs van de wed. van Mathies Brons, nu de wed. van Ioseph Vaes Hogensteenwegh</i>	0	10	2
<i>De plaets van Sil Boules op Laer nu Sillen Ieus</i>	0	10	0

Nog weer later (op blz. 148) wordt wederom een lijst aangetroffen, thans van 1790, doch alweer met nieuwe namen.

„Lijst voor het ambaght 1790

<i>Jan (doorgeschrapt) op de Biest</i>	1	0	0
<i>De wedevrou Maetis Snieders op Lueken op einen binst int Groenewout aen den Nuvenduck</i>	0	13	2
<i>Peter Emans op Hushoven</i>	2	5	0
<i>Siemon Stroek op Fracker</i>	0	18	0
<i>Maeties Aers bueten de Maesport</i>	0	7	2
<i>Jan Fransiis Groenen</i>	3	15	0
<i>Stoffel van Sietart</i>	1	10	0
<i>Wedevrou Schickers</i>	3	0	0
<i>Hendrikus van Binghen (?)</i>	0	10	2
<i>..... op Altwert</i>
<i>Hendriekus Maes op Laer</i>	0	10	0

De twee hierboven afgedrukte pacht-lijsten, respectievelijk 1775 en 1790, zijn ingeschreven in het door ons genoemde 3de kasboek. In het kasboek, zich aandienende als „*Wijsbeleytboek anno 1701*” wordt achterin een dergelijke lijst aangetroffen, die te oordelen naar het schrift ingeschreven is omstreeks 1750.

„*Memorie van pachte en intreste van St. Joseph autaeer welcke door de broermeesters iaerleijx moete opgehaelt worde.*

ten eerste	
Joannes Deckers op de Biest	4— 0—0
Mertinus van Sansvelt heercoomende van de weduwe Bruesselaers	0—13—0
Peter op Hees op Laer	1—15—0
De weduwe Peter Maes op Laer	0—10—0
Pcter Emans heercoomende van Maghil Boijen	2— 5—0
Peter Stroekx hercoomende van Peter (Aduer?)	0—18—0
Mathijs Hoeben van Antonius Waerenbergh	0— 7—2
— Franciscus Ververs hercoomende van de weduwe Broens	0—10—2
Mathijs Trueens hercoomende van Giebert Rubbens	3—15—0
— Mathies Schaecken	1—15—0
Christoffel van Sittaert	1—15—0
— Andries Lennaert	1—15—0
+ Reijnier Smeets	2— 5—0
+ Jan Schinckels hondert gulden	3— 0—0
+ Josephus Vaessens van Franciscus Ververs	0—10—2
Aan de later doorgestreepte namen gaat een — vooraf, aan de later toegevoegde namen een +.	

Deze „*memorie*” toont aan dat omstreeks het midden van de 18e eeuw de opbrengst van de jaarlijkse pacht en rente ten behoeve van het St. Joseph altaar een bedrag was van ongeveer fl. 20,-. Een eeuw vroeger — rond de jaren 1658 tot 1667 werd jaarlijks gemiddeld een bedrag van fl. 40,- aan pacht en rente geïnd. In tegenstelling tot de eerste drie kasboeken geeft het 18e eeuwse kasboek nauwelijks enige rekening of verantwoording van deze door de broedermeesters geïnde bedragen. Daarentegen verschaft het een beter inzicht over de geldelijke inkomsten die onder het toezicht van de werkmeesters ressorteerden, namelijk de inbreng van de knechten en de geslaagde meesters.

De jaarlijkse afrekening in de jaren 1737 tot 1795, zowel door de werkmeesters als door de broedermeesters, wordt gegeven in de vorm van vermelding wat er telkens in de kas of in de „*comp*” aanwezig is.

Over het jaar 1774 luidt deze notitie aldus:

„1774 is tot outste werckmester Joachim Verschueren en Petrus Verschueren Abraham Abrams en bij slot van rekeninge overgenomen aen schulde eene gulde en neegen en een halve stuyver. Weerdt den 14 junius 1774.

Op den selve dito de broermeesters Amandus Leonaer ende Mathies Cnaepkens overgelevert Nihiel.

De verklaring van deze armzalige afrekening zal wel gezocht moeten worden in het feit dat als een bepaeld bedrag in kas aanwezig was dit geld uitgezet werd. In 1775 — dus een jaar na deze armzalige afrekening — kan werkmeester Joachim Verschueren aan P. Verschueren — dan de oudste werkmeester — en aan Jan Berben en Antonius Vestiens (nieuwe werkmeesters) een bedrag overleveren van 25 gulden en 8 stuivers; de broedermeesters Amandus Leonaer en Mathies Kneepkens (boven genoemd Cnaepkens) aan de nieuwe broedermeesters Mathies Kneepkens en Jan van Loemel het bedrag van 9 gulden, 4 stuivers en 1 oort.

In 1778 wordt door het Timmerambacht fl. 25,- uitgeleend aan Francis Dolingh.

Zowel de jaarlijkse afrekening alsook de uitlening geschiedde ten overstaan en met accoord van het gehele bestuur, dus de werkmeesters en het gehele „*collegie ofte aghtman*”.

Dit was eveneens het geval met het sluiten van een accoord, waardoor aan een niet-erkende meester verlof gegeven wordt om bijvoorbeeld „*gedreijden stoelen ende stoven daer de vrouwen de voeten op setten*” te mogen maken en verkopen. Joannes Baptist Vervoort ondertekent zulk een accoord 8 juni 1738. Hij betaalt daarvoor 14 gulden en „*een pont was voor Sinte Joseph outaer*”. Hij mag geen leerjongen of knecht in dienst nemen dan om het hout „*te klieven en te korten*”. Vervoort mag op straf van boete geen timmer- of schrijnwerk verrichten.

Merten Schaeken ondertekent 14 april 1760 een accoord van „*incoop*”; dit geeft hem verlof om „*bierstoelen*” te mogen maken; met een vrije meester mag hij hout gaan zagen; dit accoord kost hem 16 gulden luiks.

Zo is 31 december 1776 een accoord van „*incoop*” gesloten met Jacob Kannegiters die daarvoor betaalt 12 gulden weerts geld. Bij het maken van de bierstoelen mag hij noch „*schaeve noch draeijbanck*” gebruiken. „*Sijne geregtigheijt om ten allen tijde met eenen vrijen meester te muegen wercken*” behoudt

Vaandel Gezelschap van Sint Joseph (Gemeente-museum Weert)

In 1874 werd „een vaan of trapo” vervaardigd „tot feest-
viering van onzen Koning Willem III”. Kosten van het
vaandel met inbegrip van stok, knop en „plos”: fl. 10.50.

hij; dus met andere woorden hij mag zich als knecht van het
Timmerambacht laten inschrijven. Voor het sluiten van dit
accord was het gehele timmerambacht vergaderd ten huize
van de schepen Jacobus van Elven.

Ook met betrekking tot het bestuur van het Timmerambacht
geeft het 18e eeuwse kasboek een beter inzicht. Zo wordt in
1769 de volgende inschrijving gedaan:

*„Alhier volgen de meesters welcke dienen in het ambacht als werck-
meesters ende broormeesters ende aghtman, begonnen 1769.*

Francis Lamers werckmeester (obijt 1772)

Johannes van Loemel
Johannus Stultiens werckmeesters
Willem Mathiesse
Joachim Verschueren broermeesters
Ferd(inand(us) Brusselaers broermeester obijt
Peter Claessen (obijt 1770)
Johannus Berben
Henderick Tuensisse
P. Verschueren
Mathis Cneepkens

Iets later zijn daar nog aan toegevoegd de namen van Barthelomijus Zeijts (is in de plaats gekomen van W. Mathiesse), Anthonius Vestiens en Amandus Leonaer.

De naam van de „*cnaep*” wordt eveneens vermeld, eerst Francis Doling, in 1778 Joannes Eger „*aengestelt*”. Behalve de „*cnaep*” — zoveel als de boodschappen-jongen voor het bestuur — is er ook nog sprake van een persoon die St. Joseph (beeld of vaandel) in de processie zal dragen.

Op 20 juni 1778 heeft Peter Deckers zich „*voor het geheel ambagt. . . . gepresenteert om sijn leven lanck in de prosssessie St. Joseph te dragen voor het ambaght*”. Bij verhindering moet hij zorgen voor een plaatsvervanger. De tegenprestatie voor Peter Deckers is dat hij „*sal proffiteren de kneghths geregtighijt om ten alle tijde met eenen vrijen meester te mogen wercken*” P. Verschueren „*ordinayre schrijver*”, dus als secretaris van het ambacht, te samen met Peter Deckers ondertekent dit accoord „*in onse ordinayre camer*”. Waar deze plaats van bijeenkomst was is onbekend; vermoedelijk het stamcafé; meerdere timmerlieden waren tevens herbergier.

Enige bladzijden verder zijn de namen ingeschreven van hen die na 1759 als meester „*voldaen*” hebben of als meester „*verclaert*” zijn. Een enkele keer ondertekent de gemeentesecretaris G. Bloemarts ten bewijze dat de nieuwe meesters een pattacon (fl. 4,-) betaald hebben voor de aanschaf van de leren emmer ten behoeve van de gemeente.

Na deze notities volgen dan „*de naemen der kneghthen welcken haere geregtigheijt voldaeen hebbe onder het timmerambaght sedert het iaer 1768 inclus*”. Deze notering, voortgezet tot het jaar 1794, licht ons vrij volledig in over de plaatsen van herkomst der knechten die zich te Weert bekwaamden in

het timmervak. Zo o.a. Bernaerdus van Vreden van Haerlem, die in 1767 als knecht dient bij P. Verschueren. In 1769 worden een drietal knechten uit Roermond ingeschreven, verder een van Stramproy en een van Leende. In 1771 een leerling geboortig van Hamont, een van Réti, een van „*Bruggen in het Luikerlant*” en een uit Haarlem. Andere plaatsen waarvan knechten komen zijn: Eindhoven, Den Bosch, Leveroy, Leenderstriepe, Hees, Thoor, Neer, Buel, Huesden, Asten, Erkelens, Baexsel, Ietervoort, Woensel, Marhees, Soerendonck, Maestricht, Maeseyck, Cuyck, Bockholt, Bree, Brussel, Tongheren, Gangel, Wesseme, Neeriter, Stevensweerd.

Een belangrijk deel van de knechten in de jaren 1768—1794 zijn in dienst bij de meesters: Verschueren, Leonart (Leonaer) en Grispen. Wie een werkproef afgelegd hebben en welke gercchtigheid daarvoor betaald is, staat eveneens in dit 18e eeuwse kasboek vermeld.

Aan de hand van dit kasboek kan een vrij volledige lijst opgemaakt worden van hen die vanaf 1701 tot 1794 als leerjong, knecht en meester ingeschreven zijn in het Timmerambacht te Weert.

Wel liggen al de notities verspreid door het gehele handschrift, in 1701 begonnen, en vanaf die tijd voor verschillende noteringen gebruikt. Zo zijn o.a. een vijftal bepalingen of ordonnanties uit de jaren 1769—1778 ingeschreven daar waar in het handschrift blanco-bladzijden aanwezig waren.

Op 19 december 1769 „*ordineert het collegie van de aghtman en werckmeesters*” dat in het vervolg bij overlijden van een (gewezen) bestuurslid het bestuurscollege de heilige mis „*ten 8 uren aen onsen autae*” op de dag van de begrafenis moet bijwonen. Komt men zonder wettige reden te laat of in het geheel niet, dan moet men tien stuivers boete betalen, welke besteed wordt „*voor eene misse tot sielelaeffenis van de afgestorven van ons broederschap*”. Deze bepaling is door alle leden van het bestuur ondertekend, evenals ook die van 13 mei 1775 en 12 oktober 1772.

Volgens deze laatste moeten de jonge meesters tekenen „*in gevolgh den 14 artikel van ons boeck dat sij sullen volgen met de confreirs in de prosesie bij haren patroon te weeten op H Drijvuldigheijtdagh en op H. Sacramentsdach tensij bij getuij-*

gen en kennisse van wettige oyrsaecken ende sulckx op vijff stuijver brabant's".

De bepaling van 1775 is eveneens bedoeld voor de jonge meesters: „dat in ten comende geene jonge meester meer ontfangen sal worden ofte sal deese ordonnantie ondertekene ende sigh onderwerpen op volgende, dat als wanneer imant het sij man offte vrouw welcke ambagtgeregtigheijt betaelt hebbe en als meester verclaert sijn ende selve comen te sterven, de begraffenis bij te wonen ende het lijck ter aerden helpen besteede op de peine van vijff stuijver brabant's ten sij bij merckelijck beletsel".

Op 17 juni 1776 besluiten de „gesaementlijcke confreers van het timmerambacht" voortaan de jaarlijkse keuze van het bestuur in plaats van zondagmorgen na de mis te houden „naerden middagh naer de vespertijd".

Over het accoord van 20 juni 1778 gesloten met Peter Deckers is boven reeds gesproken ¹⁾.

Uit deze diverse mededelingen, ontleend aan het kasboek van de 18e eeuw, blijkt dat het weerter Timmerambacht enerzijds het monopolie tracht te handhaven en anderzijds de geestelijke verplichtingen van de broederschap in de vorm van deelname aan processie en begrafenis inscherpt, en wel vooral in de 2e helft van de 18e eeuw.

Zonder processiestoet of rouwbeklag daalt het Timmerambacht aan het einde van deze eeuw ten grave. Als wettelijk erkende en beschermde instelling gaat het in de Franse Tijd geruisloos ten onder. De verouderde instelling kan in deze vorm niet meer mee naar de nieuwe tijd. Door de conservatieve houding van het bestuur van het Timmerambacht, o.a. in het gevoerde beleid ten opzichte van het niet-aanvaarden van „vreemde knechten en meesters", is deze begrafenis door hen zelf voorbereid. Het financieel debâcle, resultaat van het door hen in de jaren 1789 tot 1792 gevoerde proces, is een symptoom van de dodelijke ziekte waaraan de instelling lijdende is. Hoe treffend de eenstemmigheid en het meeleven van het bestuur ook al moge geweest zijn, het is toch bedroevend te vernemen dat het bestuur van het Timmerambacht zichzelf de duimschroeven moet aandraaien om de geldelijke schuld in te lossen tegenover hun verdienstelijk mede-bestuurslid Henricus Grispén, die door het betalen van de schuld tegenover

de buitenwereld de naam van het Timmerambacht gered heeft. Zolang de schuld niet afgelost is, zal er geen teerdag gehouden worden en zelfs geen kaarsen meer (aan)gemaakt worden ²⁾. Voor de uitvoering van dit laatste punt zal de bewindhebber van de franse republiek zorg dragen, wanneer deze in 1796 probeert nog iets uit de reeds ledige kas van het Timmerambacht te halen. ³⁾ Hoe de bezittingen van grond en huizen „vervroemd” zijn wordt nergens vermeld. Evenmin staat opgetekend hoelang de bestuursleden volhard hebben in het niet geheel juiste voorschrift om geen teerdag te houden.

Het eerste levensteken in de 19e eeuw is de mededeling dat de „*heeren meesters van het timmer- en schrijnewerckers ambagt gesaemenlijk voorgenoomen*” hebben het altaar van hun patroon te herstellen en te vernieuwen. Deze actie speelt zich af rond de feestdag van Sint Joseph in 1826. Immers 22 april van dat jaar ontvangt Laurens Linsen fl. 150,- „cleefs” van Mattijs Vestiens, een der bestuursleden vermeld op de lijst van „*nieuw verkozene en aangestelde werkmeesters of bestierders van het Timmerambacht van december 1833*, ⁴⁾ en in 1792 mede-ondertekenaar van de obligatie ⁵⁾.

De reeds lang verjaarde belofte geen teerdag op kosten van het Timmerambacht te houden is tot op de dag van heden volbracht. Het feest van hun patroon vieren de leden jaarlijks door een gezamenlijke heilige mis en een broederlijk samenzijn, waarop de belangen van het Timmerambacht besproken worden. Als dragers van de troonhemel in de processie zetten de leden een oude traditie voort; wellicht is hierom aan hen de naam toegekend van het gezelschap der twaalf apostelen. Deze geestelijke oriëntatie verzekert aan het Gilde van Sint Joseph het voortbestaan, terwijl profaan gezien de jaarlijkse maaltijd het gezelschap in het leven houdt. De verslagen van de 19e en 20e eeuwse bijeenkomsten zijn vrijwel niets anders dan de afrekening van wat verteerd is en wat bijgelegd moet worden om geen schuld te maken.

Moge onder de schutse van Sint Joseph, tevens de patroon voor een zalige dood, de leden van het Timmerambacht zonder financiële zorgen veilig heengevoerd worden naar de timmerwinkel van hierboven.

NOOT 1.

Zie in *Publ. de Limb.* 56 (1920) 158-161 de bepalingen uitgevaardigd: 12 okt., 1772, 18 mei 1775, 17 juni 1776, 20 juni 1778 (en 20 maart 1848); zie ook de noten achter de bijdrage: *Geschiedbronnen over het weerter Timmerambacht van Sint Joseph* (blz. 23).

NOOT 2.

Parochie-archieff St. Martinus no. 771 nr. (blz. 29).

NOOT 3.

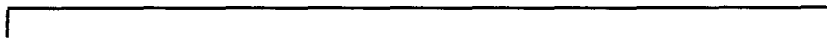
Archief Timmerambacht (blz. 26 nr. 9).

NOOT 4.

T.z.p. nr. 11.

NOOT 5.

Zie noot 2.

IN BLAUWE SCHORT TUSSEN SPAANDERS EN KRULLEN

Weert rond de eeuwwisseling was een gemeente bestaande uit een kleine stadskern — binnen de grachten —, in hoofdzaak bestaande uit laagbouw met, vooral in de sociaal-zwakke buurten, typische woninkjes met spits- of trapgeveltjes, ramen met kleine ruitjes en het onafscheidelijke potje met geraniums. Een zogenaamde halfdeur d.w.z. de voordeur was horizontaal in twee helften verdeeld, zodat de bovenste helft kon openklappen en men over de onderste helft kon hangen voor het maken van buurpraatjes terwijl het tevens een bescherming was voor het — nogal grote — kindertal. De met rode gebakken zandstenen plavuizen lagen in de kamer-keuken en in de gang lagen de blauwe plavuizen. Voor de zondag werden ze met fijn wit zand bestrooid. De klompen, op de zondag na, de hoofddracht, bleven meestal buiten staan ofwel in de gang en men betrad het woninkje op de eigengebreide wollen sokken.

Het stadje had in zijn hoofdstraten, stervormig naar de St. Martinuskerk toelopend, een plaveisel van blauwe vierkante hardstenen, gegarneerd met de zogenaamde „kinderkopjes” glimmende maaskeien. Er was een vrije keus van trottoirs, meestal een of twee stoepjes voor de ingang en een breed veld van diverse keien, stenen of steentjes. Tussen straat en „stoep” liep de goot, waarin alle afvalwater geloost werd. De wallen bestonden uit een aarden baan langs de huizen, echte modderpoelen bij slecht weer. Naast de grachten lagen grasvelden, de „bleik” genaamd.

Weert had nog weinig betekenis, nadat het na de middeleeuwse bloeiperiode in verval was geraakt, er was wat kleine industrie, maar in hoofdzaak zocht men empoel in het ambacht.

In deze situering van Weert rond 1900 zien we het timmerambacht ijverig uitoefenen. Schrijnwerkers, meubelmakers, radmakers, kuipers, kortom er werden spijkers met koppen geslagen en men werkte dat de spaanders er af vlogen.

De dag duurde even lang als het licht, d.w.z. men begon te werken als het licht werd en men beëindigde het werk als de duisternis inviel.

's Ochtends schoot de timmerman in zijn klompen, deed zijn blauwe schert om en stapte in zijn werkplaats naar de onmisbare werkbank. Tussen spaanders en krullen stond het materiaal, ruw en geschaafd hout. De timmerman uit die tijd maakte ramen en deuren, kasten, kisten, tafels en stoelen, banken enz. Hij maakte lijsten met de fraaiste profielen en in zijn werkplaats kon men dan ook een uiteenlopende verzameling vinden van alle mogelijke gereedschap, evenzo bij de kuiper als bij de rad- of wagenmaker.

Er hingen of stonden: schulpzaag en toerzaag, de voorloper en de rijschaaf, kraanzaag met toebehoren, groefschaven w.o. het „varken” of de zogenaamde veerploeg, de krikschaaf, rabatschaaf, lijsten of kreuzeschaaf, de kortzaag, zwaaihaken om hoeken in alle graderingen te maken, „sergeants” houten lijmtangen verstelbaar tot 2,50 meter, houten lijmklemmen om planken en schappen te lijmen; kortom er was heel wat „gescheer” in zo'n timmerwinkel.

Machines kende men nog niet, alles werd met de hand gemaakt. En daarom moesten de meest vindingrijke ambachtslui zelf hun materieel dikwijls maken, b.v. een avegare, (unnen aever) een handboor, waarbij de boor bestond uit een houten lepel; thans is dat een stalen spiraal. Ook een passer zagen we bij Willem Stultiens — die gaat naar 't museum, zei hij — iets uit het einde van de 18e eeuw: een lange lat met aan het ene einde een klosje met een pin en verderop een verstelbaar klosje met een pin, dat verplaatsbaar was over de lat en met een kleine spie kon worden vastgezet. Men kon daarmee alle formaten cirkels kerven in het te gebruiken materiaal. Deze, nog bestaande, passer is van zwart peeleiken.

Haalmessen, ook door kuipers gebruikt, met twee houten handvatten en een zwak sikkelvormig mes van ongeveer 50 cm lengte, werd veel gebruikt en nog gebruikt. Iets wat ook thans nog in gebruik is, is het zogenaamde „kruishout” verstelbaar, evenals de genoemde passer, met een pin, haaks tegen het te bewerken voorwerp te plaatsen om af te tekenen wat gezaagd of gestoken diende te worden.

Timmergereedschap uit de 19e-20e eeuw

Bij de „ouwe Klus” zoals we oneerbiedig de nu 94-jarige Kluskens-Sjef van Roeven noemen, hebben wij ook nog al wat opgestoken, speciaal over het molenbouwwak, dat hij als jongen man uitoefende en waarvan de gebruiksvoorwerpen als stille trofeeën onder het stof der jaren bewaard bleven. Een groot deel er van is naar het museum in Weert verhuisd. Interessant was, wat hij ons vertelde over het planken zagen met de kraanzaag met handvat. De te zagen bomen werden op hoge schragen, 2 meter hoogte, gelegd en dan werden met

het „schortekoord”, ingewreven met zwartsel, strepen getrokken op de boom — door de draad te spannen en los te laten —; de dikte van de te zagen planken werd hiermede bepaald.

Een der zagers stond dan op de boom, de andere beneden om de kraanzaag te bedienen.

Kluskens wist ook heel wat af van het rad- of wielmaken, waarbij de schulpzaag een grote rol speelde evenals de pinzaag voor het maken van houten pinnen. Om een sterk rad te krijgen moest men een naaf hebben van 3-daags hout, velgen van 3-maands hout en spaken van 3-jaars hout.

Natuurlijk ging de timmerman in „die goeie ouwe tijd” ook op karwei; klusjes hier en daar, reparaties klein en groot, maar nergens verlaagde de timmerman, schrijnwerker, meubelmaker, kuiper of radmaker zijn vak. Het hout, een levend product, kende hij in alle soorten, kende er ook de eigenschappen en eige-naardigheden van, wist hoe het te behandelen om het handelbaar te maken en zag in de materie hout vele mogelijkheden om zijn grenzeloze fantasie — die in de stille uren in zijn werkplaats zich kon botvieren — uit te werken.

In zijn (weinig) vrije tijd nam hij dan wel eens een stuk hout, greep naar zijn fijnste gereedschap in steekbeitels en mesjes en onder zijn vaardige hand groeide het beeldhouw-werk, soms een versiering, soms een gestyleerde bloem of voorstellingen uit de griekse mythen, die hij dan eerst nauw-keurig had nagetekend op het gladgeschaafde hout.

Zo hield de timmerman van meer dan een halve eeuw terug de liefde voor het vak levendig en al heeft de mechanisatie veel van het vroegere handwerk overgenomen — de tijd gaat snel en er moet ook verdiend worden — toch heeft iedere timmerman ergens nog een zwak voor het primitieve handwerk, waarin hij, en niet de machine, creëert. Dat is het mooie aan het timmerambacht, dat het scheppend vermogen is blijven bestaan. Ongetwijfeld is er nu meer mogelijkheid door beter gereedschap, maar dat neemt niet weg, dat iedere timmerman, met liefde voor zijn vak, niet het machinaal geschaafde stuk hout vakkundig en liefdevol bestrijkt, maar wél dat hout, dat hij met de hand heeft geschaafd. Het zoevend snijden van de krullen, die uit blok- of rijschaaf spiralen, zegt hem zonder twijfel meer dan het gillend geluid van de zoveel toeren draaiende machine.

DE HUIDIGE VAKOPLEIDING

Sedert het onder het gildewezen streng gereguleerde leerlingwezen in de Napoleontische tijd verdween, is gedurende tientallen jaren geen sprake geweest van een organisatie der vakopleiding. De funeste gevolgen dwongen bedrijfsleven en overheid maatregelen te nemen, zodat in de laatste decennia van de 19e eeuw de eerste „ambachtsscholen” tot stand kwamen. Pas in 1919 schiep de Nijverheidsonderwijswet een hechte wettelijke basis voor deze onderwijsorganisatie en het daarmee samenhangende leerlingstelsel.

Nam het aantal ambachtsscholen snel toe, de opleiding in de praktijk der ondernemingen volgens het systeem van het leerlingstelsel ontwikkelde zich traag. Pas na de tweede wereldoorlog begon deze bedrijfsopleiding in alle bedrijfstakken grote betekenis te krijgen mede tengevolge van de sterke industrialisatie van ons land, de stormachtige technische evolutie op vrijwel elk gebied en de sterke „veroudering” van sommige beroepen, waarvan veel te weinig jonge arbeiders toevloeden, daar hiervoor geen of onvoldoende lagere technische schoolopleiding bestond. Deze overwegingen noopten werkgevers- en werknemersorganisaties gezamenlijk de bedrijfsopleiding ter hand te nemen. Daartoe werd o.m. in 1946 de *Stichting Vakopleiding Bouwbedrijf* opgericht, door het bedrijfsleven moreel en materieel krachtig gesteund. Het doel van deze stichting is:

a) het aantrekken van voldoende jongen mensen voor het bouwbedrijf nu en in de toekomst en voor de afzonderlijke vakken;

b) aankomende ambachtsscholen, die de lagere school en de lagere technische school hebben bezocht en in het bouwbedrijf zijn geplaatst, de kans te geven in dat bedrijf vooruit te komen.

Bij de oprichting van de stichting is er van uitgegaan, dat de vakopleiding van de jongeren het best zou kunnen geschie-

den volgens de beginselen als omschreven in de Nijverheids-
onderwijswet van het jaar 1919. Zonder hier in details te
treden over het hele systeem van de leerlingstelselopleiding
willen wij toch enkele hoofdpunten noemen, waaruit heel
duidelijk blijkt, dat er zeer sterke overeenkomsten zijn met de
opleiding tijdens het vroegere gildewezen.

De leerovereenkomst:

Om in opleiding te kunnen komen moeten twee dingen vast-
staan: de leerling moet zeer beslist van goede wil zijn en
werkzaam zijn in een onderneming, welke bereid en naar
het oordeel van de Stichting Vakopleiding Bouwbedrijf in staat
is hem het vak te leren. Is er een enthousiaste leerling en een
goed „leerbedrijf”, dan kan onmiddellijk een leerovereenkomst
worden afgesloten tussen de ondernemer en vader of voogd
van de jonge arbeider, waarin deze zich verplichten respectie-
velijk een behoorlijke opleiding te geven en die opleiding
getrouw te volgen.

De overeenkomst komt tot stand „ten overstaan” van de
Stichting.

Een aantal proefwerken voor aspirant-gezel timmeren 1964 worden beoordeeld

Toezicht op de naleving van de leerovereenkomst:

De Stichting als opleidingsorgaan heeft de plicht toe te zien op de wijze, waarop de partijen van de leerovereenkomst hun verplichtingen nakomen met de consequentie, dat de Stichting de leerovereenkomst kan ontbinden als blijkt, dat werkgever of leerling de contractuele spelregels niet volgen.

De consulent:

Voor de controle op de naleving van de leerovereenkomst heeft de Stichting consulenten in dienst. Tot voor kort werden zij „conroleurs” genoemd. Consulent is echter een betere naam, omdat meer en meer de nadruk valt op hun adviserende taak zowel ten aanzien van de leermeester als van de leerlingen tijdens de verzorging van de vakopleiding. Regelmatig komt de consulent in de leerbedrijven en heeft dan een gesprek met leermeester en leerling.

Het programma van de opleiding:

Het gehele opleidingsprogramma is er op gericht de zelfwerkzaamheid van de leerling te bevorderen; zelfstandigheid is het kenmerk van de vakman. Bij zijn opleiding in het bedrijf heeft de leerling in de eerste plaats te maken met zijn leermeester; in een klein bedrijf zal dit dikwijls de patroon zelf zijn; in de grotere bedrijven draagt de patroon de zorg over de leerling over aan een daarvoor geschikt en bekwaam medewerker; alles draait om deze leermeester en zijn leerling, de raad en daad, die daarbij wordt gegeven en . . . de bereidheid van de leerling zelf. Voor elk vak is er een leerprogramma, een analyse van wat geleerd dient te worden. Dit leerprogramma is opgenomen in het werkboekje, dat de leerling dagelijks moet bijhouden. Een ander belangrijk onderdeel van de opleiding is het door de leerling minstens éénmaal per jaar te maken proefwerkstuk. Gedurende de gehele opleiding is er voor de leerling de verplichting aanvullend en op het werk gericht theoretisch onderwijs te volgen aan een Lagere Technische School in parttime verbond (één dag per week). Deze leerlingstelselopleiding biedt verscheidene voorrechten zoals vrijstelling van schoolgeld voor het aanvullend onderwijs, door-

betaling van loon als dit onderwijs overdag gevolgd wordt, geen examengeld, toeslag op het loon na het behalen van het diploma enz. Hiertegenover staan de verplichtingen zoals het van dag tot dag zorgvuldig en netjes bijhouden van het bovengenoemde werkboekje; ook wordt verwacht, dat de leerling in het boekje regelmatig schetsen maakt en daarin de opdrachten uitwerkt, die periodiek worden gepubliceerd in „Pak aan”, het leerlingenblad, dat elke maand gratis aan de leerlingen wordt toegezonden.

Na het beëindigen van de 2-jarige leertijd wordt een examen afgenomen door een commissie van vertegenwoordigers van de werkgevers en werknemers uit het bouwbedrijf en het nijverheidsonderwijs. In het reglement op dit examen, het z.g. *aspirant gezel-examen*, komen soortgelijke bepalingen voor als ook de middeleeuwse gilden en ambachten uitvaardigden om bedrog te voorkomen. Het examen bestaat uit het geheel zelfstandig maken van een werkstuk volgens tekening en het uitwerken van opgaven over materialenleer, constructieleer en veiligheidsvoorschriften. Een zeer gedegen proeve van bekwaamheid.

Het diploma geeft aan, dat de leerling al een redelijke graad van bekwaamheid heeft en dat hij zich op basis daarvan vrij snel tot volledig vakman kan ontwikkelen. De eigenlijke primaire opleiding volgens het leerlingstelsel is daarmee ten einde. De leerling kan zich nu *aspirant-gezel* of „aankomend vakman” noemen en een voortgezette leerlingstelselopleiding (*gezel-opleiding*) volgen. Deze opleiding wordt eveneens afgesloten met een examen en wel voor het diploma „gezel”, het bewijs van vakmanschap, dat tegelijk een pracht uitgangspunt is voor verdere studie. Deze examens voor de graad „gezel” worden afgenomen door de Stichting ter Veredeling van het Ambacht onder toezicht van een gecommiteerde van de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Deze gezel kan dus worden vergeleken met de gezel uit de gilde tijd. De gezel kan zich vervolgens bekwamen voor het vestigingsexamen, *het meester-timmermans-diploma* (bestemd voor hen, die niet het voornemen hebben zich te vestigen als zelfstandig patroon) of het diploma *meester-timmerman-bouwpatroon* (bestemd voor hen, die voornemens zijn zich te vestigen als aannemer-bouwpatroon).

Andere uitgangspunten van het gezellen-diploma zijn de studies voor tekenaar, opzichter, uitvoerder en leraar lagere technische school.

Zoals dus de gilden 3 fasen kenden in de opleiding, n.l. leerling, gezel en meester, zo groeit ook de hedendaagse ambachtsleerling stap voor stap toe naar de zelfstandigheid en het vakmanschap.

INHOUD

Ten geleide	3
I Het Gildewezen (J. Henkens)	7
II Geschiedbronnen over het Weerter Timmerambacht van Sint Joseph (Dr Daniël van Wely o.f.m.)	15
III De Gildebrief en het Reglement van het Weerter Timmerambacht: a) De Gildebrief (J. Henkens)	31
b) Het Gildereglement (J. Henkens)	35
IV Uit het kasboek van het Weerter Timmerambacht (Dr Daniël van Wely o.f.m.)	53
V In blauwe schort tussen spaanders en krullen (Jo van der Velden)	69
VI De huidige vakopleiding (Jo van der Velden)	73

ILLUSTRATIES

Gezelschap van Sint Joseph 1964	5
Huidige Sint Josephaltaar	14
Schepenzegel van Weert 1528	16
Archivalia van het Weerter Timmerambacht	20
Stichtingsoorkonde van 1464	32
Zegel graaf Jacob I 1464 (zie ook omslag)	34
Leren brandemmer	48
Kasboeken van het Weerter Timmerambacht	52
Vaandel Gezelschap van Sint Joseph	62
Timmergereedschap 19e-20e eeuw	71
Proefwerken aspirant-gezel timmeren 1964	74

COLOPHON

Uitgave: Gezelschap van Sint Jozef, Beekpoort 1 Weert

Samenstellers: J. Henkens,
Gemeente-archivaris Weert
Dr. Daniël van Wely o.f.m.
Archivaris Nederlandse Minderbroedersprovincie
J. van der Velden,
Journalist

Foto's: Fons Stribos Weert

Cliché's: Clichéfabriek „Maastricht“

Druk: Maas- en Roerbode Roermond